Контрольный экземпляр

Масса а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера дениз ◆ ЕРА, 15 СЕНТЯБРЬ, 1983 ШУ. ◆ № 111 (6833). ◆ Мах 3 кап.

ДИКА ХОАМАШ

Цхьайтталаг1ча пятилетка кхоалаг1ча шера т1аьйна декхараш ханал хьалха кхоачашдара эррита шоай тороннаш сарпаг1ьяьхай Грозненски «Автоспецоборудование» яхача опытно - экспериментальни завода болхлоша. Укх шера къаьстта дика ч1оаг1ъяьй цар къахьегамен производственни дисциплина, бизза пайда ийбу балха ханахи производственни мощностехи, дика вIашт1ехьъьнкхай цехаштеи участнаштеи юкъера социалистически яхь. Цудухьа дерригача технико - экономически хьокхамий барх1 бетта план ханал хьалха кхоачашъяьй цар. Ер шу доладелча денз планал совг1а маьхала яьнкхай 319 эзар сом мах бола тайп - тайпара продукци. Графикал дикка хьалха баьнна хьабоаг1а уж товарнин нормативно - цIенен продукци арахецара даькъе а.

Планал совг1а продукци арахецарах, бийдал, электроэнерги, кхыйола материалаш кхоарах, арахецача продукцега д1абода мах лохбарах укх шера завода коллективо планал совг1а 87 эзар сом пайда баьй пачхахьалкхена. Къахьегама овсарле лакхъяра задани 3,3 процент т1ехкхоачашъяьй цо.

Х1анзлехьа пятилетка хьалхарча кхаь шера задании кхоачаш а яь, хьинаре къахьегаш я Габастаев Мохьмад, Федоренко Анатолий, Бобрицкий Михаил, Гросс Виктор, Олифиренко Зинаида керте латтача литейщикий, токарий, резчикий, слесарий-сборщикий бригадай коллективаш. Юкъера лаьрх1ача х1ара сменаг1а нормаш 125—130 процент кхоачашъю цар. Овсаре къахьегарал совг1а цар хьа мел еш йола продукци цкъа д1аелча юха ца ерзаеш д1айохийташ я.

* * *

Цхьаккха цех, участок е смена т1ехьаюсаш йоацаш болх беш я цхьайтталаг1ча пятилетка кхоалаг1ча шера Вознесеновски газобензинови завода коллектив. Цудухьа дог г1ойдоаха къахьегама толамаш доахаш я из укх шера. Ер шу доладелча денз планал совг1а х1анзалехьа по маьхала яьнкхай 231 эзар сом мах бола товарни продукци. Х1аьта заданел совг1а завода болхлоша арахийцад 15200 тонн стабильни доаца газови бензин, кийтъяьй 21 миллионни 200 эзари кубически метр газ.

Цхьаккха шера ца хиннача тайпара ч1оаг1а тоадаьд цар укх шера шоай технико - экономически хьокхамаш а. Къахьегама овсарле лакхъяра барх1 бетта план 14,2 процент т1ехкхоачашъяьй. Пачхахьалкхен планал совг1а баь пайда 487 эзар сом да.

Уж толамаш доахача дизза даькъа а доацаш, социалистически яхье хьалха латташ я Богданов Александр Михайловича кулгалдеча компрессорни станцеи Королев Анатолий Васильевич керте латтача КИП-ан Автоматикан коллективаш. Цар эггара хьалха рапорт денад барх1 бетта план кхоачашъярах.

В. ДОТМУРЗИЕВ.

ОВСАРЕ КЪАХЬЕГАР—ХIАРАНЕ ДЕКХАР

Лаьтта леладерий толам тийша ба кхашкара балхаш массаза а агротехнико д1адехкача тайпара ханнахьа кхоачашдарах. Из дика кхета а деш укх шерара хьунъам чуйна бовллашехьа Надтеречни района «Горагорский» совхоза механизатораша кхай т1а араьхар лаьтта оаха шоай агрегаташ. Х1аьта, хоза латтача ханах бизза пайда а ийбеш, ловцача хана ахьа даьккхар совхоза механизатораша гуракхьа ялат д1аде леза лаьтташ. Цул т1ехьаг1а культиваци а йоаккхаш, маккаш а доахаш, езача катонашца т1аг1олла д1аннйе а деш ялат д1адера кийчдир лаьтта.

Укх шера гурахье совхозо д1адувргда 2700 гектара

ЯЛАТ ДIАДУВ

т1а ялат. Из дукха болх ба. Цудухьа, шоай хьинара шиза кхо ца беш, дикка овсарле йолаш къахьет х1ана ялат д1адуваш боалхача механизатораша. Шийн дийнахьара норма кхоачаш ца еш цхьаккха а вац. Ала деза, болх сиха бар а совг1а, т1ехдика а кхоачашбе в1ашт1ехьдоаьд совхоза лаьтта леладерий.

Ялат д1адуваш боалхача механизаторашта юкъе шерра лърккай социалистически яхь. Дика в1ашт1ехьдаьнкхад укхаза социалистически яхь лелаяра г1улакх. Х1ара дийнахьа баьча балха итогаш ю. Дикаг1а къахьегараш белгалбоах ахчан премеща, царна д1а1ел карара хара тел ц1е вымпел цар сийна кхай т1арча стане арахец «молнеш». Иштта, массехказа ахчан премеш а телаш белгалдаьккхачарех ва механизатор Бетимирзаев Хас - Мохьмад. Тахханарча дийнахьа а яхье хьалхе лелаеш хьавоаг1а из хьинар дола механизатор. Цхьа ди д1адоаьц Хас - Мохьмада шийн норма т1ехкхоачаш ца еш. Къаьстта лакха овсарле йолаш болх бу цо укх т1ехьарча денош. Норма 7,5 гектар йолаш Хас-Мохьмада караг1доал х1ара дийнахьа 15 гектара т1а ялат д1аде. Цунна дукха т1ехьаусаш вац механизатор Ботаев 1ийса а. Х1аьта, ц1енен дикен кхоачашбу шоай болх сельщицаша Дущиева Аьсетаси Вайтирцева Раисаси.

Хьинар кхо а ца деш къахьегарах совхоза механизаторий в1ашт1ехьдаьнкхад, х1аналехьа 500 гектара т1а ялат д1аде. Шено из совхоза укх шера гурахьа ялат д1адув балхаш лоацача хана чакхдоахаргхьарах.

Ш. ХУСЕЙНОВ.

СУРТАШ Т1А: 1) дикаг1а механизатор Бетимирзаев Хас-Мохьмад;

2) Ялат д1адуваш латт.

И. ПЛИЕВА суртащ.

БIУБЕННА КЪАХЬЕГ

Дикача къахьегама толамашца нахъайоаг1а коммунистически къахьегама сийлен ц1и лелаеча «Грознефтегаз» яхача мехкдаьттагазовн управлене коллектив Нохч-Г1алг1айчен мехкдаьтта промышленноста 90 шу дизара ц1ейна. Барх1 бетта планаг1а лаьрх1ачул совг1а лаьккхай цо 49 миллион кубически метр мехкдаьттаца хьайоаг1аш йола газ. Цунна дика обработка а яь, лаихерча сортаг1а д1алцьйтай из потребителашта. Пачхахьалкхий планал совг1а даьнкхад 6620 тонн стабильни доаца газови бензин. Къахьегама овсарле лакхъяра задании йиъ эли процент гаргга т1ехкхоачашъяьй.

Дика лел цар г1улакхаш укх сентябрь бетта а. Духхьал хьалхарча декадаг1а планал совг1а цар яьккхай цхьа миллион совг1а кубически метр мехкдаьттаца хьайоаг1а гази дукха тоннаш стабильни доаца газови бензини.

Управленерча гали бензини доахача ерригача цехаща, бригадаща толаме кхоачаш т1ехкхоачаш ю шоай планови заданеш т1аннйца социалистически декхараш. Царна юкъе а хьалхалаттачарех я коммунисташ Баданин Александр Сергеевичи Жучков Александр Петровичи керте латтача цхьоалаг1чен йиълаг1чен цехий коллективаш. Планал совг1а эггара дукхаг1а продукци арахийцад цар.

Т. АСТАХОВ.

ЙОАГIАЧУЛ ДУКХАГIА

Цхьайтталаг1ча пятилетка кхоалаг1ча шера план ханал хьалха кхоачашъяра къахьегама вахте этта бола объединении Грозненски ТЭЦ-а цхьоалаг1чен кхоалаг1чен электростанцеи энергетикаш башха - дика къахьегама толамаш доахаш ба укх шера. Т1ехкхоачашъяьй цар электрически йовхален энергии яккхарен из д1аяхийтарен барх1 бетта план. Заданел совг1а яьккхай ши миллион гаргга киловатт-сахьат электроэнерги. потребителашта д1аяхийтай 9 эзар гигакалори йовхал. Уж толамаш даха в1ашт1ехьдаьннад энергетиний болх беча оборудоване технологически режим найса лелаярах, «Х1ара балха дийнахьа дисциплина т1ехдикен хьадер дукхаг1ен хилийта!» яхача девизаг1а йола социалистически яхь кхетамца в1ашт1ехьъяьккхарах, балха ханах, производственни мощностех бизза пайда ийбарах, къахьегамен производственни дисциплина ч1оаг1ъярах. К1езигчун а дукхачун а иком барах ер шу доладелча денз цар кхоадаьд 365 тонн условни доаг1ор. Гуйрийнен 1анен замалах болх бара керттерен г1она йолен оборудовани кийчъяь баьннаб уж.

Социалистически яхье хьалха а латташ, хьинаре къахьегаш ба турбинайн аьйи машинисташ Калютина Лидия, Щербинина Валентина, слесарь Глушко Филипп, электрослесараш Асуханов 1абас, Иванов Лев, кхыбараш. Цар шоай бехкаг1а балха т1а хьовзам хилийта цхьа моттиг нийслац.

Х. СУРУДЖАНЦ.

ХАННАХЬЕИ ЦIЕНЕИ

Агротехнически толамаг1а йолча хана 1708 гектара т1а д1адийра тха совхоза кхаш леладераша укх шера дуга. Дика чакхдаьхар минеральни удобренешца подкормка яра, овсара духьала гербицидаш тассара балхаш. Цу тайпара, дукха иза д1абелар совхоза къахьегамхоша дуга х1ара гектара т1а ма хулла дикаг1а хьувкъаде г1ерташ. Х1аьта х1анз, тохнам баьчул т1ехьаг1а, гуш да х1ара гектара т1ара 40 центнерал к1езигаг1а доацаш дуга даргхилар, е планал дукхаг1а йиъ центнер. Ваьнда, дуга х1анз а чуэцаза да. Х1аьта хоеш ма дий, хьувкъам чубенар мара ца лоархилта. Цудухьа из чуэцара балхаш керт1а кийчо яь чакхдалара къаьстта йоакхо ю тха боаламе.

Укх денощка боахама партхомаца цхьана совхоза халкъа т1ахьожамхоша дерригача доакъоша ц1енхаштте техкар дуга чуэцара техника, хьатта, складаш миштта кийчъяьй. Совхозе ерригa 13 комбайн моллаг1ча хана болх д1аболабе йиш йолаш тоаяь я, ала х1ама доацаш дика кийчо яьй керда хьувкъам т1аэцара хьатта къахьегачар а.

Собрание дийшар дуга ц1еве чуэцара дош, лечкъораш ца дайтаре т1ахьожам лоаттабергбола нах белгалбир. Уж ба совхоза толамаг1а бола дуга леладераш коммунисташ В. Чулигов, Г. Сайдулхадиев, С.-А. Сепхаьов, М. Тантелашева, Н. Вайтирова, кхыбараш. «Хьа мел кхедаьр — лораде!» яхача девизаг1а болх бергболча шу группаша кулгалдеш хургва совхоза халкъа т1ахьожама комитета председатель М. Медаев.

Хьа мел кхедаьр лорадара лоаттабеча къовсаме халкъа Совета депутатаца, агитатораша, политинформатораша хьинаре даакъа лоапаргдолаш мероприятеш в1ашт1ехьъяьхай совхоза кулгалхоша партийни организацеца цхьана. Хьувкъам чуэцарий хьинар айдара т1аерзаль лекцеш а ешаргья, политинформацеш а ергья агитатораша Х. Несирханова, Ш. Дебирова, Х. Илисханова, кхычар.

Совхоза кулгалхоша а профсоюзни организаце а къаьстта теркам т1абахийтаб балха балхацара моральни материальни безам совбаккхара. Масала, хьувкъам чуэцаш боакхараштa юкъе лъргачa социалистически яхьа итогаш х1ара дийнахьа ергья. Коталo лиикараштa сийна совхоза контора хьалхашка Ц1е байранх айергья, «молнеш» язъергья, цул совг1а яхье хьалхалаттараш даьнъала бувцаш цар дезалашка телеграммаш ухийтаргья.

Ипатовцаша санна, ялат чуэцара - транспортни отряд в1ааг1 а елла чакдоахаргда оаха дуга чуэцара балхаш. Уж укх денощка д1адоладергда.

Г. ОСМАЕВ.

Гудермесски района «Ойсунгурский» совхоза директор.

БОЛХ СИХБЕ БЕЗА

Маг1албика районарча боахамашта юкъе дикаг1а комсаш кхеьяй укх шера «Луч», «Сагопшинский», Г1. Ахриева ц1ераг1ча совхозашка. Х1анз комсаш чуэца болабеннаб районера комсаш лелаераш. Эггара хьалхарча из болх д1аболабаьб Ахриева ц1ераг1ча совхозе. 425 гектара т1а я цу боахама комсаш.

Тхо да совхоза цхьоалаг1ча бригаде. Укхаза комсаш чуэцаш ба Назрановски совхоз-техникумера баьхка студенташ. Берригаш а 150 саг ва уж. В1аши яхье а баьнна болх беш ба. Цар балхага хьожаш я укхаза бригадир Абдулаева Белижа.

— Тха болхлошта дийнахьа комсаш хьаяхара норма 240 килограмм йолча студенташта 190 килограмм оттаяьй оаха, дувц цо. — Из норма кагирхоша кхоачаш я ю. Цхьабараш ши норма йоаккхаш а ба. Кхуш боаг1ача кагийча нахха культурно сала1а а торо хургйолаш в1ашт1ехьбаьккхаб оаха цар болх. Х1аьта хьабаьча балхах луш дола алапи совхоза болхлошта нийсса лу студенташта, дийнахьара норма к1езигаг1а яле а.

Хьалхарча денощка дикаг1а болх барца белгалъяьннай ветеринарий цхьоалаг1ен шолаг1ен группаш. Царна кулгалдеш ба хьехархой З. И. Зламенская, Э. О. Хаутиева.

Баьча балха итогаш ю х1ара дийнахьа, социалистически яхье котбаьннараш белгал а боахаш.

— Дийнахьара нормаш кхоачашъю берригача студенташа. — дувц укхаза болх беча студентий лагера начальник волча совхоз-техникума хьехархочо Мартазанов Ислама, — хьалхарча денощка белгалбаьннаб царна юкъе къаьстта хьинареg1а болх бераш а. Царех ба Майсигов Адам, Оздоев Ваха, Вельтуев Руслан, Татаева Марина, Беков Мухьмад, кхыбараш. Х1ара балха дийнахьа 230—290 килограмм комсаш хьайоах царех х1аране. Дикаг1а болх баь социалистически яхье котбаьннараштa элапел совг1а ахчан совг1аташ а тел совхозо.

Шоай болхлошта а студенташта а къаьсткъаьста долаш яхье котбаьннараш морально а материально а белгалбахара хьалаш оттадаьд совхозе. Уж хьалхакхьа д1адовзийтад комсаш чуэцача болх бераштa.

Хьалхарче шин дийнахьаьа ах дийнахьаьа студенташа чуийцай 28 гектара т1ара комсаш. Заводе д1аяхьийтай хьалхара 52 тонн. Юкъера лаьрх1ача цхьан дийнахьа чуэцаран 11 гектар мара хилац. Цу боарамах мара болх д1а ца боде бутт совг1а хьа эш совхоза ерригa комсаш чуийца яха. Х1аьта оттальча графинах 15 балха дийнахьа чуэца езаш я укхазара комсаш. Гуш да из болх сихбе безилга.

— Хьалхарча денощка комсаш дика кхаьчаяцар, стандарта боарамга д1акхаьчаяцар комсий мерзал. — йоах совхоза кулгалхоша. — Цудухьа Наьсарера баьхнараш мара хиннабац хьалхарча денощке уж чуэцаш. Кхоаналомма яхар санна тха комсаш чуэца боаг1а Йоккхача Ачалкхерча 17-ча юкъерча школера дешархой — 150 саг, тха тховй бохахоех а хургва комсаш чуэцача даакъа доацаш 50 саг. Цул совг1а, гектарниннашен городерча организацешен лелаеш я 70 гектар комсаш. Цар шоаш чуэцаргья шоай комсаш.

Совхоза новкъосталла арахьа т1абаьхнача наха баха а сала1а а йиш йолаш дика общежитии кийчъяьй совхозе. Культурно сала1а ц1е уголок я, чухьа телевизор, магнитофон, лоашьве пишнаш, шахматаш а йолаш. Кхоза б1айха кхача кийчбеш столови я.

Хьацций раьза боацаш х1амаш а ди укхаза. Х1анз а в1ашт1ехьъяьккхаяц болх чакхбаьнначул т1ехьаг1а лувча йиш хургйолаш душ. Наст-каста хул хий ца тоъаш моттигаш а.

Ч1оаг1а новкъарле еш да, наьсархоша яхачох, цхьаьнха а — юрта медицински пункт ца хилар. Цу тайпара, эшача сихха медицински новкъостал де йиш йоацаш кхы а моттигаш хила тарлу боахамашка комсаш чуэцача. Х1ана аьлча дукха нах ба укхаза в1ашаг1техараш. Цу деша ц1енхаштта уйла е а комсаш чуэцача болх бераштa эша лорий новкъостал хургдолаш г1улакх в1ашт1ехьдаккха а деза Маг1албикерча керттерча больница кулгалхоша.

А. ХАРСИЕВ.

IАН—ЛЕРТТIА КИЙЧО

ГIУЛАКХ ШИ-ШЕГIА ТОАДАЛАР ДОГ ДОАХАШ...

Пачхахьалкхена хьалхашка доккха декхар т1адусаш х1абоаг1а Урус - Мартановски района «Гехинский» совхоза хьайбаш леладераш. Масала, укх шера нийс бетта совхоз декхарийла я 1240 тонн шура пачхахьалкхента йоахе. Ца план кхоачашъяра хьайбаш леладераша х1ара дийнахье пачхахьалкхенга йоахе еза 7 тонн шура, цхьабакъда, тахханарча дийнахьа 3700 килограмм гаргга мара д1аяхьийта караг1далац.

Г1улакх ч1оаг1а юхатетт № 3 йолча шурай ферма коллективо. Совхоза кхыча шурий фермашка йоаккхачунца нийсйча укхаза х1анз шоза к1езигаг1а йоаккх шура. Х1аьта из ферма совхозе йоккхаг1ъарех я. Бетташ 870 етт ба боахаме. Царех 312 цу ферме лелабу. Цудухьа совхоза хьайбаш леладерий толам дукхаг1ча даьъе № 3 йолча шурий ферма балхах тийша ба. Цхьабакъда, х1анз хьагучох цу коллективах тийшар дайнад. Ферма кулгалхоша болх тоабара сагото яц. Хьайбашта доагг1ача бесса 1унал дац, массаза а телхаю уж кхабара рацион. Цу г1улакха бехке вар бехктокхаме эза моттиг шийсъеннаяц укхаза. Геттара во я къахьегамен производственни дисциплина.

Болх ц1енхаштта тоабар, хьайбашта лертт1а 1унал дар шоашкара кулгалхоша д1а па деландаь, ферма боалхой а д1а1емаб шоай г1улакх тесса леладе. Цунна кхьатта тешал деш дар ферме сова б1аргадийна сурт.

...Делкъа да хиннаяр тхо совхоза керттерча зоотехникаш Домбаев Мухьмадиеа кхоалаг1ча шурай ферме кхаьчача хана. Дукхаг1дола хьайбаш моцала 1ехаш латтар. Д1атехкача гучадаьлар, цу дийнахьа 13 сахьат далалпа хьайбашта доакъар делла доацилга. Ферме моша доакъар хьат1ада шортта машинаши трактораши йоллаше. Хьайбаш доакъар доацаш дусаргдацар, нагахьа санна шийн балхах дог а лааяш, ханнахьа оарцаг1ваьа ферме кулгалхо хиннозаларе. Х1аьта ферма бригадир Хасуев Йоакъал шийн балха т1а коравалзар тхона цу дийнахьа. Доакъар дарга хьежаш ферма коа 1охайна иг1ар зоотехник Магомадова Мадина.

— Мича вахав шун бригадир? — хаьттача:

— Цамогаш а хинна в1аг1а вис, — аьлар тхога Магомадовас.

— Бригадир цамогаш хиннавар яхаш хьайбаш меца дита йиш йий? Кхы специалисташ бац укх ферме?

— Х1анз - х1анз моша доакъар хьат1ад1ахьарг ма дий, яхаш хьежаш даг1а тхо. Аз фу дергда царна, ферме хьайбашта моша доакъар хьаккухьаш болча трактористаша шоай декхар лертт1а кхоачашдеш ца хилча? Дийнахье барх1 лафет моша доакъар аш тхона. Бакъда, цхе лафетал дукхаг1а доакъар ц1аккхи а хьаккхачаш.

Хьайбаш меца дисар, ферма болхлой бехках нийсденна х1ама дац. бакъда, доахан чулаттача корпусацца б1еха хиларах, хьайбашта лертт1а 1унал ца дарах бехк цар ба.

Къаьстта дика 1унал эш 1аьсашта. Цхьабакъда, 1аьсий чулаттача кхий чу д1ачувала йиш йоацаш б1еха яр. К1алхьарцар дилладацар, кхо д1адаккханза дар, кхох хьалйина латтар транспортераш а. Гуш дар т1ехьарча шин дийнахьа 1аьсашка саг хьежавоацилга. Массаза а т1аьдача, б1ехача моттиге лоаттаду 1аьсий, дукхаг1дараш цамогаш а хинна кхайнор долаш дар. Х1аьта, т1ехьарча шерашка ферме дукха 1аьсий доарa баьхан а из да.

Болх тоабе эша торонаш укх коллективе яц аьлча нийсса хургдац. Совхоза кхыча шурий фермашка хьежача кхоалаг1ча шурай ферма хьалаш дукхха дикаг1а да. Дерригача халача балхашта механизаци яьй. Ерригa а корпусаш автоматизаци яь я.

Моллаг1ча а коллективе толам баккхара дика новкъостал деш йоккха торо я болхлошта юкъе шерра социалистически яхь йоармаяр. Цох пайда ийбаш укхаза. Нийсса хургда из болх ферма кулгалхоша тесса лелабу аьлча.

Коллектива юкъе к1езига бац балха йоккха опыт йолаш, массаза а шоай декхарех лоарх1абеш хьабоаг1а доярккаш. Масала, нийс бетта планаг1а киикха йоаг1ар 1510 килограмм йолаш. х1ара кхоабача 1аттагара 1870 килограмм шура яьккхай доярка Дудаева Паьт1амата. Иштта, барх1 бетта х1ара кхоабача 1аттагара 1684 килограмм шура яккха в1ашт1ехьдаьннад Мужиева Тансана а. Цхьабакъда, цар опыт кхыча доярккашта д1айовзийтара деш х1ама дац. Х1аьта дикаг1а къахьегараш белгалбахац. Лоацца аьлча, наькха балхацара безам совбаккхара деш х1ама дац укхаза.

Болх чакхбаьннача т1ехьаг1а сала1а моттиг яц. Саг д1ачувала йиш йолаш яц ферма ц1е уголок. Уйнаш д1ахадежнад, ц1еча уголоне яц цхьаккха тайпа гойтара агитаци, х1аьта телевизор, радиоприемник, деша журналаш, керда газеташ ца хиларах-м в1алла тамаш е а езац.

Хоеш да, шоашта т1алатта бехктонкам кхета-ца беш наха г1улакх бе-башха доацаш леладелга, х1аман лертт1а доал ца делга, меттьал гойтилга. Шено а йоацаш, цу тайпара х1ама нийсденнад вай юкъача ферме.

Хьайбаш 1аьнгара дахара чуоттаде деза ха гаргаккхоачаш латт. Цудухьа х1анз ма хулла сихаг1а кийчо е еза 1ан. Цхьабакъда, укх ферме х1анз д1аболабеш мара бац 1ан кийчо яра болх. Ферма т1адоаг1а наькъаш деза да, коа лостам баьбац. ерригача корпусашта хьалхашкара майдаш еза, к1оаг1аш доахкаш, кхыметтел трактораш т1айоаг1аргйоацаш я. Доахан чулоаттаду кхийнаш д1оахдаьдац, дукхаг1йола транспортераш хувца езаш я. ерригача а корпусий тховнаш деха, доккхий 1ургаш доаккхаш да. Н1аьста корпусашкара хьайбаш арадоахаш юкъейса хинна кхо д1адаккха а караг1даьннадац ферма болхлоша.

1ан кийчо яра дукха сагота боацачох тара ба совхоза цхьоалаг1ча шурий ферма болхлой а. Кийча ца1 корпус яц укхаза. 1аьсий латтача кхий чу укх шера транспортераш оттае езаш я. Цхьабакъда, х1анз хьагучох 1аьсий леладерий укх шера а кулг кара арадаха дезаргда кхо.

К1езига хьалхаг1а тохабелаьб совхоза № 2 йолча шурий ферма болхлой. Цудухье 1ан кийчо яр г1улакх дикаг1а лел цига. Х1аьта а кхоачамбоацараш дукха да.

Хоеш да, хьайбаш толаме 1аьнгара дахара дукхаг1ча даькъе, царна шортта д1ададала доакъар 1алашдарах тийша доле. Х1аьта х1анзалца кийчдаь доакъар кхоачамбоацаш ма хургдий аьнна, парг1ата а баьнна 1охоеша йиш йолаш дац боахамера г1улакхаш. План 1100 тонн йолаш эрг1аш а даь д1аоттаьр 420 тонн йол мара яц. Йоаг1ачул кхоза к1езигаг1а кийчъяьй сенаж. Нагахьа санна лаьтта леладераша укх шера люцерна д1айийнача кхашка лертт1а доал даь хиннадаларе из кхоза-диъзза хьакха торо хургьяр. Вешта аьлча, сенаж а йоа а шортта хургьяр.

— Ца тоъаш дола доакъар силосаца меттаоттадергда оаха — йоах Домбаев Мухьмада. — Планаг1а йоаг1ачул 2500 тонн дукхаг1а кийчъергья оаха силос.

Доахан 1аьнгара дахара хьайбаш леладераштa эггара бехктокхамег1а йола ха я. Из чоалхане доаца бакъдар ма доагг1а кхета а деш цхьа минута эехьа ца йоаеш. 1ан кийчо яра ц1енхаштта оарцаг1боала безa совхоза кулгалхой а хьайбаш леладераш а.

Х. ШАДИЕВ.

ДОТТАГIАЛА ВАХТАШ

Тхьо шу совгIа за я цхьан лостамагIа болх беш йола Къулбаседа - Хlирийчен «Севосетинодежда» яхачеи Нохч-ГIалгIайчен «Чечингшвейбыт» яхачен шин предприяте къахьегама доттагIал леладу. Балха хьалхалатта методаш производствана юкъейоалаяра объединенеша дIадихьар «ДоттагIлен къахьегама вахта ди». Укх шера 10 августе Грозне хилар «Севосетинодежда» толамагIа йола бригадеш, хIаьта 6 сентябре г. Орджоникидзе баха хилар вайцигара А. Аратюняна, Л. Анищенко, Р. Абдулкеримовей, Я. Киндаровей, Р. Саутиевай бригадешкара закройщикаш, хIамаш тегараш. Цар вежарашка йолче республикера заказчикаш тIийбар цу дийнахь. Дукха берналеш, дIайха дешаш аьлар цар Нохч - ГIалгIайчера бохкача мастерашта.

СУРТА ТIА: г. Орджоникидзерча модай ЦIагIа цхьана болх беш ба закройщицаш Гудиева Мединан («Севосетинодежда») Киндарова Яхан («Чечингшвейбыт»).

Н. КОБИАШВИЛЕ сурт.

ЯХЬАХ ТИЙША ДУКХА ДА

Хоаш да мел лоархIам болаш я социалистически яхь производстве дика толамаш дахара. Цо гучабоох керда новатораш, производстве хьалхалаттараш, рационализатораш.

«ХIара балха дийнахьа дисциплина тIехдикен хьадер дукхагIеи хилийта!» яхача девизагIа болх беш я тха «Оргтехника» Грозненски производственни объединене «Электроприбор» завода коллектив. ХIара дийнахьа итогаш ю оаха социалистически яхьа. Цига чIоагIа лоархIам болаш да е хьокхамаш: денбус лаьрхIа йола план кхоачашъяр, продукци комплектни дIаялар, къахьегама дисциплинаца дувзадеина гIулакхаш, производства культура, хIаман кхом бари, хьурмат дари саша дола дешаш.

Социалистически яхье даакъа лоацача наьха берригa теркам тIаберзабаь ба производственни планаш кхоачашъяра, хьаеча продукце дикал лакхъяра.

ХIара дийнахьа социалистически яхьа толамашта итогаш яро тхона гIо ду производстве тIехьаьсача служба балха анализ е а, цар болх тоабара де дезараш белгалдаха а.

Завода хьалхалаттача цехий, участкай, сменай коллективаша шерра социалистически яхь йоаржаяй вай мехка коммунистически хьисапе къахьегара болам дIаболабаь 25 шу дизара сийлена накъаьхар дукха.

Цу яхье хьалхарча мугIаре я коммунистически къахьстама коллективаш, пятилетка ударникаш. Царех лархIа метаргъя ии. Н. П. Гребневаси, В. В. Браницкен кулгалду номераш шоллагIеи воржIагIеи йола цехаш.

Заводе, коммунистически къахьегама ударник яха цIи яккхара тIехьарча яхье даакъа лоацаш 1875 саг ва. хIаьта хIанале из цIи лелае боьхо яьккхий 1307 саго. «Коммунистически къахьегама коллектив» яха цIи лелаяра тIехьа яхье яиа бархI цех, 70 бригада, 34 участок я. Тlаккха из сий дола цIи лелаеш 3 цехи, 11 бригадеи, 13 участоки, 6 отдели я заводе.

Социалистически яхьа тайп - тайпара формаш лелаю оаха. Царех я керттерча профессей болхлошта юкъера яхь, къонача, балха опыт кIезига йолча болхлошта юкъера яхь. Иштта из лелаю мастераша шоайла, цехаша, участкаша, бригадаша.

ХIара кварталах итогаш ю «ДикагIа вола мастер», «ДикагIа вола болхло», «ДикагIа вола къона болхло», «ДикагIа вола хьехамча» яха цIераш яхара тIехьа лоаттаеча яхьа. котбаьннарашта дIалу свидетельствои ахчан премии.

Тха заводе болх беш ба дукха къахьегама ветеранаш. Цар къахьегам белгалбаьхаб дуккхача пачхахьалхен совгIаташца. Царех ба, наладчик Е. Н. Немцев, фрезеровщикаш Ю. В. Касьянов, И. Г Илларионов, токарь М. Х. Колстоев, иштта кхыбараш. Цар доккха даакъа юкъехьу социалистически яхь лерттIа вIаштIехьъяккхара. ХIаьта толамаш а хул цунга хьежжа. Духхьал укх 1983 шера тха заводерча 16 сага еннай «ЦхьайтталагIча пятилетка ударник» лха сий дола цIи.

Завода коллектив иштта дIахьош я Къулбаседа Кавказерча цхьан лостамагIа продукци арахецача промышленни предприятешцаре социалистически яхь. Царех я Назранера «Электроинструмент», Сухумски «Сухумприбор», г. Орджоникидзера «ОЗАТЭ», Нальчикера «Севкавэлектроприбор» яха заводаш.

Социалистически яхьа итогашка тхо хьож хIара кварталахи ах шу массаза дален, делегацеш дIа-юха а ухийташ. Укх шера ялх бетта яьча итогех тха коллектив шоллагIа моттиг яьккхар, хIаьта хьалхара яр «Сухумприбор» яхача заводо яьккхар.

Иштта Грозненча промышленни предприятешта юкъе а лелаю оаха социалистически яхь.

1983 шера ялх бетта баьча балхах тха завода коллективана КПСС обкома бюро, Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Совета, облсовпрофа, ВЛКСМ обкома соцамах из республикански Сийлен улга тIа а йоаккхаш хьалхара моттиг хьожайир. ХIаьта СССР приборостроене Министерствай профсоюза ЦК-ан II йолча квартала итогех тхона хьалхара моттиги карара-нара тела ЦIе байракх елар.

Н. ЛЯХОВ,
«Оргтехника» Грозненски производственни объединене генеральни директора декхараш кхоачашдер.

Е. БУЛАТОВА,
«Электроприбор» завода социалистически яхь вIаштIехьъяккхара йола инженер.

ДОШ ГIУЛАКХАШЦА ЧIОАГIДУ

ЧIоагIа лоархIам болаш да тха балха тIа туха кIалхарча юрсии тIоанашта тохкам беш бурув тохар. ХIана уж балхаш деш да цхьайолча моттигашка. Цох пайда баргболча хIанале гуча а дьннад.

Цунца цхьана оаха дицдалийтац къаьнарча фонда скважинех ма боагIа пайда нийбелга а.

Мехкдаьтта доахача шоашкара дика масалаш гойташ дукха нах ба тха управлене. Уж ба бурувдетта мастераш Гагиев Бек-Хан, Н. Летников, Гардалоев Рамзан, Бильтоев Саид - Ахьмад, кхыбараш. Мехкдаьтта луш йола скважинаш болх бе йолаялийтара, скважинаша пайда ца луш йоакхка ха лоацъяра чIоагIа теркам тIауйийт коллективо.

ХIаьта балха дисциплина телхаеш дола моллагIа хIама — еррига коллектива юкъ Iаьрж еш дола гIулакх лоархI оаха.

Балха ханах бизза пайда эцара, материальни, энергетически ресурсаш кхояра тIехьа тIагIертта къовсам лоаттабарах вIаштIехьдаьннад дукха химреагенташ, кхийола материалаш кхое.

Рационализаторски предложенеш хаддаза балха юкъехьувларо мехкдаьтта доахача бригадашта торо лу къахьстама хьалаш аттача даха, производственно - экономически хьокхамаш лакхде. Укх шера бархI бетта тха мехкдаьттахоша еннай 52 рационализаторски предложени. Царех хьахиина пайда 19 эзар сом ба. Рационализаторски болх дика лелабу мехкдаьттей газа йоахача цехе. Цун начальник ва Санаткин Валентин Иванович. Цу цеха вожкагIа волча геолога В. Н. Володина укх шера массехк рационализаторски предложени еннай. ХIаьта цар новагIо пайда а баьб.

Дика рационализатораш лоархIаш ба иштта бурувдеттар А. П. Карагичев, бурувдеттачун гIонча С. И. Володин, мехкдаьтта дIаухийтача участка начальник А. С. Коломыйцев. Масала, тIехьарчо енна предложени балха юкъейоалайича баьнна пайда 1712 сом ба.

Къахьегам бригадни формагIа вIаштIехьбаьккха дукха коллективаш я тха. Цо торо лу бухсоцаш хьахулаш долчун боарам айбе, наьха балхацара безам совбаккха, къахьегамен производственни дисциплина йоагIача тайпара лоаттае.

Дукха теркам тIабохийт оаха наха юкъера социалистически яхь лерттIа вIаштIехьъяккхара. Хоаш ма дий, яхьа дукха формаш йолга: моральни, материальни стимулировани елга, предприяте хьалхалаттача наьха балха опыт кагийбарашта дIайовзийтала, иштта кхыраш. ХIаьта цу даькъе шоашкара масал эца мегаргдолаш тоъьал нах болаш а ба тха коллективе. Уж ба къахьегама ветеранаш А. П. Карагичев, А. Н. Войтов, В. П. Полейников, кхыбараш.

«Сунжанефть» НГДУ кIезига бац шоай къахьегама никъ дукха ха йоацаш дIаболабаь кагий нахи мехкарийи. Царех ба оператора гIонча Ахмадов Баьлаудин, бурувдеттачун гIонча Сергиенко Анатолий, лаборант-коллектор Арсаханова Тамара, иштта кхыбараш. Шийханнахьа царна тIачоагIбаьб хьехамчаш. ХIана аьлча, къахьегам хIетта дIаболабаьча зIамигача сага ца ховраш, ца довзараш шортта хул, хIаьта ханнахьа хьал ца лаьцача, царна гIо ца дича, уж гоал бала тарлу.

Мехкдаьттахой болх хален вовлханеи бола дика хов массанена. Ара тIаьда, шийла яр аьша бе безаш ба из. Цудухьа чIоагIа лоархIам болаш да наьха балха хьалаш аттача дахар, цар салоIаш йола бытовкаш - вагончикаш йайха, лостам болаш хилар. Тlаккха буаш бола кхача чаме хила безилга-м дувца а эшац. Цудухьа дукха ха йоацаш оаха вIашагIбеллаб гIонна бола боахам. Цо торо хулийтаргьа шера моллагIча хана мехкдаьттахой кердача баьпадаарацца Iалашбе, иштта дулха лаьрхIа кхоабаш пхи бекан а да тха.

Са белгалбаха безам бар мехкдаьттахошта кхача кийчбеш дуккхача шерашка хьаьнала шоай декхараш кхоачашдеш бола нах. Уж ба 15 шерал тIех тха управлене ОРС-е столове повраралла болх беш йола Войтенко Елизавета Михайловна. Укх 17 шера шийдекхараш цIена кхоачашдеш я повар Яковлева Мария Александровна, раздатчицаш Арсанова Зинаида Шаамовьан Бадиева Заман, чIоагIа баркал оал тха мехкдьттахоша царна, шоашта ханнахьа дIайхен чам болаши даараш лоаттадарах.

Шеко яц, «ХIара балха дийнахьа дисциплина тIехдикен хьадер дукхагIеи хилийта!» яхача девизагIа къахьетача «Сунжанефть» мехкдьттеи газан йоахача управлене коллектив цхьайтталагIча пятилетка кхоалагIча шера дика толамаш доахартхилархь.

Х. СОБИЕВ,
«Сунжанефть» НГДУ керттера геолог.

ПАРТОРГАНИЗАЦЕШКА—ОТЧЕТАШИ ХОРЖАМАШИ

Идеологически болх талмаста лелабаьб

73 коммунисти КПСС членалла шинъ кандидати юкъевоагIа Грозненски района «Пригородный» совхоза партийна организацена. Укх деношка цига хилар отчетно-хоржамий собрени. Дуьна хIамаш дукха дар коммунистий. Бакъда, укхаза керттера йоакхо ль дош болх тоабар дар.

ТIехьарча кхаь шера паччахьалихен зе деш хьайоагIа совхоз. ХIаьта из дошха я да. Иштта, 1981 шера боахима кхоачашйир еррига производственни планаш, бакъда пайда баьшар, 277,8 эзар сом зе дар. ПланагIа чуада дезар: баьцадарош 6 эзар тонн — чуийцар 6401 тонн, сом плай 3600 тонн йолча чуийдаб 3615 тоня, паччахьалихенга дохка дезар: дулх 35 тонн, хIаьта дехкад 55,3 тонн, шура 263 тонн— ехкай 276 тонн. Мишта нийсденнад иштта лакха хьокхамаш даьха хилча зе дар? Жоп цаI да. Продукцета дIадодар дукха да, алапи лакхлу, хIаьта къахьегама овсарзе лохлу.

1982 шера совхоз декхарийла яр 3970 тонн сом кхебе, амма чуийцар 963 тонн мара бац. Из бахьан долаш миллион сом совгIа зе хилар.

Карарча шера коллектива ма хулла зе дIатакха белам болаш я. Цу хьакъехьа партоорганизаце де лерхIар белгалдаьккхар партийни комитето отчетни хан-юкъа баьча балхах доклад яьча парткома секретара В. А. Дворникова. Дукха дешаш айдир къамаьл деш секретара. Даьшхар боахама экономически хьалаш. Бакъда, партийни балхах тIагIолла дийцар. ХIаьта IалаьмагIе дукха хIама тийша ма дий идеологически болх лерттIа вIаштIехьбаккхарах. Ше яьча отчета тIа Дворникова теркам тIабахийта дувцанзар, терко янзар социалистически яхьа, къахьегама овсарле лакхъяра коммунисташа еча йоакхонах кадраш балха тIа дIа-хьа нийсъярах, партийни, экономически дешарах дикагIа бола болхлой парте мугIарашка дIайийбарах, балха юкъе керда формаш йоалаярах. ХIаьта партийни балха юкъе уж лоархIамегIа йола овгIонаш ма йий.

Совхозе цхьатаррарча хьалашка болх беш я еррига бригадаш. хIаьта цар хьокхамаш бе-бе да. Из ишта хIанад? Масала, планаш тIехкхоачаш а еш къахьегаш я В. Я. Несерхоев, Ю. А. Арсаканов, Т. С. Гулаева, А. П. Рыбалкин кертте латта бригадаш.

Бригадашта юкъе шерра социалистически яхь йоарнаьын, производственни гIулакхаш хьалха а тувсаш тесса битаб политико - кхетам балара болх. Ба аьнна дIаяздаь хилар мара кхы хIама деш бац агитатораш, политинформатораш. Хоаш ма хиллара, тахан массанахьа ярмаш латт вхьан наридагIа болх бу бригадаш. Цу коллективашка чIоагIагIа хул къахьегама дисциплина, лакхлу хIаране бехктонхам, къахьегама овсарле. Бакъда, «Пригородный» совхозе из керда форма теркальеш яц. Партком тесса дитад из дош.

Собране къамаьл даьча дикагIйолча бригадира коммуниста Гулаевас аьлар: цхьан нарядагIа болх беш хилча дикагIа да-м йоах, бакъда со хIана а кхийтта яц цу формах. Тlаккха мелан из яха йоанийта, совхозе йоаржае декхарийла? Эггара хьалха партком. Нагахьа санна еррига бригадаш цхьан нарядагIа болх беш яларе, парна юкъе шерра социалистически яхь яржаяларе, партком материальни а моральни а стимулаш хаьдда къоастаьяларе боахама гIуланхаш шеко йоацаш дикагIа хургдар.

Аз лакхе ма аллара 73 коммунист ва укхаза болх беш. Из боинха низ ба. Амма цох а бизза пайда эцац. Совхоза керттера гIуланх да сом, баьцадаараш кхедар. Тlаккха мел мисел коммунисташ ба цу доакъошка болх беш? 12 мара вац! Хетаргахьа, кхы дIахо дуьш делац. Цо къаьгга хьахьоих партком мел партийни йоакхо из цу дешай.

Дукха кагий нах ба совхозе болх беш. Йоикха комсомольски организаци я. Бакъда, цох лаьла вIалла дош а алаза собране. Цул совгIа отчетни хан - юкъа шин саг мара дIаийца вац парте члена кандидатъхъла. Уж а кIезига ба. Бакъда, Дворников вох а доккхал деш вар...

Дикача хьалашка дац партийни, экономически дешар. Из нийса белгалдаьккхар пренешка къамаьл даьча мехкеха партоорганизаце секретара Р. М. Горчханова. Пропагандисташта зила литература дац, библиотека книжни фонд зIамигIа я. Занятеш ханнахьа чанхьнац, уж вIалла ца хулаш хийла моттигаш а нийслу.

Ма йоагIа йоакхо лаьц партком атеистически, интернациональни кхетам балара, комсомольски организаце. Общественни балха юкъеоза парте, къахьегама ветеранаш, къонача болхлой хьехамчаш бац, болх беш яц халиъа тIахьожама группаш, посташ.

Вешта аьлча, отчетни хан-юкъа дукхха ледарлонаш гойтай парткома. Дукха лоархIаме дешаш дисад лерттIа терко ца еш. Цар лохбу долаш долча толамий лоархIам.

ЧIоагIа бехктохаме дехараш латт коллектива хьалхашка. Дукха производственни проблемаш я къоастае езаш. Бакъда, уж къоастадургьац нагахьа санна идеологически, политико - кхетам балара болх КПСС ЦК июньски (1983 ш.) Пленумо дIама дехха тоа ца бой. ХIаьта из тоабар керттера декхар да керда хержача парткома.

Собране балха юкъе дакъа я лаьцар. къамаьл а дир КПСС Нохч-ГIалгIай обкома шоллагIча секретара Д. Г. Завгаева.

Парткома секретаралла хержар В. А. Дворников.

М. ВЫШЕГУРОВ.

КХОАНА 40 ШУ ДУЗ ГОРОД НОВОРОССИЙСК НЕМЕЦКИ ФАШИСТЕХ МУКЪАЯЬККХА

Дим дахаргда Новороссийскена юкхе Кавказа тIабоагIаш бола фашистий гIаьрахой юха а совцабеш советски бIухошта карагIдьнна денале гIулакх. Къиза тIемаш лаьттар цига хIара улица, хIара цIа бахьан долаш.

1943 шера 16 сентябре къулбаседа-кавказски фронта бIупо Iаьржача форда флота доакъошцеи кемашцеи, хIаьта иштта Азовски тIема флотилецеи цхьана лаьттаре а форда тIара а комбинировании хIама а тохаш немецки фашистех мукъаьяккхар город. СССР Лакхехьарча Совета Президиума УказагIа Даьхенна хьалхашиа Iалаьмате доккхий гIуланхаш карагIдаларах дукхача нах тIема шерашка Новороссийска дуккхача къахьегамхоша, Советски Эсара бIухоша, морякаша, летчикаша турпалал, къонахчал, чIоагIал гойтарах Новороссийскена еннай город - турпал яха сийлен цIи.

Новороссийск — фронта къулбехьарча участкера лоархIаме стратегически пункт — мукъавиккхаро Iалашдир Кавказ бахьан долаш хиина тIом котало а йоаникхаш чакхбаккхара аьттув бола хьалаш.

Деза хIама санна наха дагалоаттаж бирсача демойн бийсайн событеш. Шоватгъа шу хьалха къиза тIом лаьттача моттиге даим сийле лорае эгга латт турпалашта дегIа памятникаш.

Тахан Новороссийск — лоархIаме индустриальни центр, Iаьржача форда йоккхагIъярех йола порт я. ДегIайоагIаш а тоалуш а йоагIа город-турпал, город-къахьегамхо.

СУРТАШ ТIА: 1. Новороссийск, ПаргIатон майда.

2. Новороссийскерча Турпалий майда тIара даим йоагаш йола сийлен цIи.

Е. ШУЛЕПОВА суртанх.
ТАСС фотохроника.

БУРУВДЕТТАРИЙ ТОЛАМАШ

Социалистически декхараш кхоачашдара шоай низи хьинари ца кходеш болх беш хьайоагIа Октябрьски бурув тохара балхий управлене коллектив. Укхаза теркама кIалхара далийтац къахьегамеи производственни дисциплинаца дувзадеина дешаш, хIаьта производства новаторийи рационализаторийи хьалха латта методаш, социалистически яхьа керда формаш балха юкъехьувлара гIулакхаш а дицдалийтац цар.

Хьалхашка латта декхараш дика кхета а деш бурув тохарга дIайода ха ма могга лоацъяра хьинар ца кходеш къахьег цу коллективо. Укхаза шерра балха юкъехьувл керда техника, технологи. Iилман лорда тIа вIаштIехьбоакхх къахьегам. Тlаккха цу гIуланхаша торо хилийтар къахьегама овсарле 4 процент лакхъе. ХIаьта дIабахача бархI бетта плашал совгIа 4 эзар 500 метр бурув техад управленерча мехкдаьттахоша. Химреагенташ, бийдал, электрически энерги кхоярах баьнна пайда 300 эзар сом да, бурув тохарга дIабода мах лохбарах хиина пайда 30 эзар сом да.

тб за яи ч

Уж толамаш дойхача доагIаш дола даакъа юкъедихьар управлене еррагача цехаша, участкаша, бригадаша, хIара болхлочо.

Са шийла хиннача къамаьле УБР парткома секретара Куликов Геннадий Павловича аьлар. — Оаха кхоачашдеш дола дерриге гIулакхаш тIадерзадаь да предприятена хьакулаш бобола пайда деша совбаккхара, цхьа грамм химреагенташ, цхьа киловатт-сахьат электроэнерги зехьа ца яйта лаьрхIа.

Укх шерара план хана хьалха кхоачашъяра шерра яьржача социалистически яхьа юкъе даакъа лоац иштта гIоина йолча участкий коллективаша а. «ХIара балха дийнахьа дисциплина тIехдикен хьадер дукхагIеи хилийта!» яхача девизагIа къахьегаш ба уж. Шоашкара хьонхам телаш болх беш л Меграбова, Ерещенко, Колякова кулгалду буровой бригадаш.

Производстве керттера моттиг дIалоац рационализацеи изобретенеи болх хиддаьза дIакхахьаро. Из гIулакх во латт ала йиш яц. Масала дIабахача бархI бетта 58 маькера рационализаторски предложенеш еннай бурувдеттараша - рационализатораша, царех 42 производствана юкъейихьай. хIаьта торо хилийтар 160 эзар сом пачхьалихен ахча кходе. Духхьал Берховичей Басиней еннача цхьан рационализаторски предложене баь пайда 78 эзар сом ба. Иштта дика рационализаторски предложени елар Беков, Татунова, Карпова, на юкъейоалаяр бахьан долаш хиина пайда 80 эзар сом хилар.

Бурув тохара балхий управлене теркам тIабохийт транспортах, механизмех лерттIа пайда эцара а. Укхазъ нагахьа мара бIаргаго йиш яц механизмаш болх ца беш еха латташ е шийханнахьа эшача материалашца болхлой Iалаш ца беш. Цудухьа укх шера 20 июле кхоачашйир цар 8 беттар производственни план. Бурув тохаш дIайода ха лоацъярах хьахиина пайда 1,4 миллион сом ба. Оаха юкъейоалаяьй моральни а материальни а совгIаташ дара система. ДIаяхача II кварталe Еррегсоюзни социалистически яхье котъяьнарг а лаьрхIа Октябрьски бурув тохара управленена шоллагIа моттиг хьожайир. Цуна цхьана ахчан совгIат а делар.

Управлене администраце, партийни а профсоюзни а организацеша хаддаза теркам бу бурувдеттарий вахара хьал тоадара. Цу гIулакхо а аьттув боаких коллектива юкъе морально - психологически хьал тоадара, кадраш балха дIачIоагIъяра, хьалхашка латта атта доаца декхараш толамца кхоачашдара.

Дукха нах ба управлене къахьегаш, уж кхотабер, цар барт цаI хулийтар да хьалхашка латта керттера декхар цхьатарра массане а кхетадеш хилар. ДикагIчарна юкъе а дика болх беш ба бурувдеттархой - коммунисташ Ступин, Найпак, Стеблецов, Алсултанов, слесараш: Сильверстов, Саломатин, дукхаа кхыбараш.

ХI. ТАРАМОВ.

НАЬХА УНАХЦIЕНО ТОАЕШ...

Селхан Грозне дIайолаешдай РСФСР унахцIенон министерствай эндокринологех йолча проблемни комиссе эндокринологий Еррегсоюзни Iилман Президиумои цхьана еш йола Къулбаседа Кавказа региона эндокринологий Iилма - практически конференци. Оаха кепатох республика кертерча эндокринолога А. А. МАХМУДХАДЖИЕВА статья.

Нохч - ГIалгIайчен эндокринологически служба хьалах дувцаш массехк дош ала безам бар са цун дегIаахара исторех. Грозне 1960 шера хьайир шоллагIча категорех йола зоба дукьалара республикански диспансер, хIаьта цхьа шу совгIа ха йоаллаше а цох хул хьалхарча категорех йола диспансер, цунга хьежжа хул цу чу болх беш бола лораш, юкъера медболхлой.

1974 шерага кхачалла диспансер хилар цу гIуланха кийчъяза, кхаь цIенах латташ йолча готтача помещене. Цу хьалашка диспансера коллектива болх беш хилар шийна хьалхашка латта профилактикаж дола, эндемически зоб гучаяккхара, эндокринни лазараш долча унахошта дарба дара декхараш кхоачаш а деш.

Республика унахцIенон министерства диспансера хьалхашка оттадир эндемически зоб дIаяржар республике мишта лел гучадаккха, цун профилактика яла а дарба дара а наькъаш белгалде. Цу даькъе болх бергбола болхлой кийчбе, санитарно - хьехам балара болх шерагIа боарикабе, иштта кхыдола декхараш. Уж тхоца кхоачашдеш а гIо деш а хилар тIадожадир СЭСа (санитарно эпидемиологически станци) болхлошта. Гучадаьлар, дукхагIйолча районашка централизовании водопровод ца хилар, зоб яха лазар хилийтара из гIо деш а дар. ХIана аьлча, лоаман хиица, кхыча йод кIезига, хIаьта Эса ехача хица из вIалла ца хилар я гучадаьлар. СЭСа болхлошта цхьана къахьегарах 1962 шера республике яккар хинпроводаш, цу хица боарам тIа яр йод.

Цул тIехьагIа теркам тIабахийта бийзар дукха нах чу лоацаш эндемически зоба духьала йодни профилактика яра. Из дара республике кхуьхьаш дола тух йод кхийтта хилийта дийзар, иштта кхыдола цу лазара духьалара балхаш дир.

Чакхъяьккхача мероприятеша дика пер йитар. 70-ча шерашка из лазар дIа ца даржарал совгIа, хьалха ханнахьа дукккха кIезигагIа ниссло ра.

Диспансера керда цIа лу, дегIааха йолалу материальни база. Цунца дувзадеина хIара лора шин-шин кабинет я, лабораторена лаьрхIа, функциональни диагностика лаьрхIа кабинеташ я.

Зоба дукьаларча республикански диспансера шин болх отта а баь дIахьу керттерча кхаь лостамах: консультацеш телара дарбан-профилактически гIо дари; организационно-методически болх дIабахьар; эндокринни унахошта лаьрхIача молхаех нийса пайда эцари эшарга хьежжа планирования яри.

Консультацеи центро санна анализ йича гучадаьннад эндокринни лазараш дола нах шерагара шерага дукхагIа хилар. Масала, диспансере учете латташ 1970 шера 2385 саг хиннаваде, 1980 шера 6377 саг ва. Царех дукхагIбараш шекара диабет долаш ба. 1971 шера СССР унахцIенон Министерства «Шекара диабет долча наха гIо дар тоадарах» дола приказ арадаьлча денз къаьстта эндокринологаша бIаргхоихаш ба уж нах. Диспансер цу тайпарча нахага хьожаш хилар 100 процентага дIакхоачаш да. Шера 6—10 лийна эндокринолог хьажийта воагIа царех унахо. Иштта бIарччача шера шекара диабет долча нахага хьожаш хул лораш: окулисташ, невропатологаш, стоматологаш, чакхбоах флюорографех, я. кх. дI. ХIара бетта цар анализашка хьож. Царна лаьрхIа хьа а йийлла болх беш я Грозне «Диета» яха тика, цигара эца йиш я цар шоашта баа могабеш бола кхача. Из лазар долча нах дукхагIбараш 40—60 шу даьнна кхалнах ба, городе бахарашта из лазар хьагучадаккха аттагIа да лабораторни диагностика, санитарно-сердалон болх городе дикагIа чакхбоаккхаш хиларах.

Ала деза нийслуча кхоачамбоацарех а. Соахка берий лораш - эндокринологаш вериган а кхоъ мара вацар. Царех шинъ город Грознерча берашта лаьрхIан цаI республикерча 400 эзар долча бера лаьрхIан. Уж кIезига хилар дувца эшац. Соахка стационаре дарба даь 39 бер мара дац, из фу бахьан долаш да? Из даьра да № 4 йолча горбольнице болх баь педиатр-эндокринолог стационаре болх а ца беш берий консультаце дIаяха хиларах, цун когаметте болх беш юкъара профиль йола педиатораш хиларах. Цудухьа из Iаткъаш хул дарбан балха. Из бахьан долаш кхыча городашка дарба де хьежаде дезаш хул бераш. Иштта соахка кхыча городашка хьожадаьд 27 бер.

Эндокринни лазараш дола бераш гучадахара процент лоха я республике, берашта профосмотр еча хана лораша, къаьстта а педиатораша йоакхо яц из лазар дий а хьежа гучадаккхара, даим шоашта кертахдоахе а.

Белгалдаккханза даргдац, республика амбулаторно - поликлинически учреждененшка эндокринологически кабинетий сеть дегIаена ца хилар. 51,4 эзар саг вахача Ачхой-Мартановски, 47,2 эзар саг вахача Наурски, 42,2 эзар саг вахача Надтеречни, 38,5 эзар саг вахача Шалински районашка вIалла ба а бац эндокринологаш. Республике бац гинекологаш - эндокринологаш, хирургаш - эндокринологаш, окулисташ - эндокринологаш, невропатологаш-эндокринологаш. Цу гIулакхо а новкъарле ю эндокринни лазараш дола нах гучабахара.

Республике хIана а яц гормональни радиоизотопни лабораторещ, цо новкъарле ю диагностика а дарба а дара. Унахой кхыча городашка хьежабе безаш хул из бахьан долаш. Соахка Москве, Ленинграде, Ростове, Орджоникидзе хьожаваьв 50 унахо.

Уж а кхыдола а кхоачамбоацараш бахьан долаш болх баха безача боарам тIа а болаш дIабодац. ХIаьта республика унахцIено лорайра министерства, зоба дукьаларча республикански диспансера декхараш тIаяц уж кхоачамбоацараш дIадаха, эшаш йола лабораторещ хьаелла, йоацача моттигашке эндокринологий кабинеташ хьае.

ИСТОРЕ ОАГІОНАШ

«ГРОЗНЕФТА» КЕРДА ВАХАР ДЕННА РАЙОН

«1934 шера хьа [illegible] болх а йойла, эксплуатаце дІа а лойла керда буровой скважинаш... МалгІабике 100 кІезигагІа [illegible] йоццаш.

Малгобекски Октябрьски районашна сихха балхаш доладара «Грознефта» дІахецада октябрь бетта:

а) гетта машинийн рельсаш, № 677 болчу НКТП приказа тІа белгалъяьхна;

б) 20 металлургически станок;

в) 20 грузовик, 10 «штер», 5 «Камунар», 10 легкови машин.

Буровой оборудовани хІанз йолаш йолча кароере сихха хьалдаьйла «Грознефта» 30 буровой станок, хІаьта уж МалгІабике хьал а [illegible] йохьийтийла... (СССР евача промышленноста халкъа комиссара нов. Г. К. Орджоникидзе 1933 ш. 16 сентябре кулг йаздьна приказа тІера).

16 сентябре белгалдоккхаргда Нохч - ГІалгІайчен къахьегамхоша доккха маІан дола дата — МалгІабик йиллла 50 шу дизар. Из район хьахилар алхха дуьвзадена да евача промышленноста наркома Серго Орджоникидзе цІерана.

Мехкадаьтта даккхара ше болх беш йолча дерригача шерашка ца кхьачача рекордни боарамга кхьачар Грознески мехкадаьтта промышленность 1931 шера: цу шера даьккхад 8064 эзар тонн «Іаьржа дошув». Из цифра революци хилалехьарча шерех эггара дукхагІа мехкадаьтта даьккха хиначу 1913 шера даьккхачул пхезза соагІа дукхагІа я.

1932 шера кІезгдала доладелар хьадоачихаш дола мехкдаьтта, «Грознефть» хІоалкхаьба фонтанаш сайцар. Къаьнача тІоанашкара мехкадаьтта кхоачадалара гаргагІарташ дар, хІаьта цу мехкдаьтта, «Грознефть» тресте хьадоаккхаш дола мехкадаьтта из кхаьчача боараме лоаттадара, а керда мехкадаьтта доалла моттигаш кхьеллара наькъаца из дІахо дегІадоаладара а къовсам лоаттабара метта «Грознески районера мехкадаьтта кхоачадена доалаш латта дІа пачхаьалкхена зенна доле няамьалаш. Цу «теоре» йІаьххача ханна юкъатехар разведка а керда майдаш кераерзаенна а, хьадоаккхаш дола мехкадаьтта кІезигдала «Грознефть» тресте шоллагІча пятилетка хьалхарча шерашка, 1933 шера даьккха мехкадаьтта алхха 4862 эзар тоня мара дацар.

Керда районаш лахара гІулакх геттара шорта лелар Грозне 1924—1925 шераш доладелча денз МалгІабике, Вонсе, Избербаше, Ачшу, кхьча районашка буровдеттар кердача разведочни скважиннашта.

1932 шера мехкдаьтта лахара «Грознефта» разведочни буруь детташ хиина район 15 яр Грознена гонахьарча территоре тІа. Дагестане, Калмыке.

1932 шера 5 скважина яр Малгобекски районе буруь детташ. Цу шерре а деза мехкадаьтта хьалдоладелар № 8 йолча скважина чура. Цо хьахьекхар цу районе шеко в йоацаш мехкадаьтта долаш хилар.

И. М. Губкина кулгал я деш чакхъьяннача (1932 ш.) Кхулбаседа Кавказа геологий конференце лакха мах бир геологица баьча баьла.

Материалаш юкъара а ерзаль, по вывод йир, «Грознефта» «кердача майдашка деча разведочни балхий итогаш промышленни лоархІам болаш я» аьнна, хІаьта разведочни балхий темпаш сихъелга тІа а диллар, промышленни эксплуатаци яра эггара перспективнегІа йола районаш белгал а йоахаш (Лоаман - Нохчий, Малгобекски, Кал-Кент, н. кх. дІ.).

Конференце выводаши рекомендацеши шоллагІча пятилетке даьча балхий ларде лаьцар, хІаьта царех хьахиннараш дика а дар.

Шоай низ а на кхобеш наха хьийтача къих доккха беркат даьлар. 1933 шера 24 августа ГІалгІай автономни областерча Малгобекски районе Грознерча Кабир ТаІзетдинова бригада буруь техача № 13 йолча скважина чура 1085 метр кІоаръелча дайтача мехкадаьтта фонтан яьлар, 400 тоня дебит а йолаш. МалгІабике мехкадаьтта долаш хилар цІаькха а бІаргадайра, бокъонца чІоагІделар из районера йоккха промышленни лоархІам болаш хилар. Из событи ма хиллинге, 26 августа ВКП(б) Нохчий обкома цІерагІа рапорт даххьийтар бригада. Цу тІа по яздаьдар: «Обкомо большевикий ІаьдалагІа кулгал а деш, партийни организаце МалгІабика участок ма хулла сихагІа караерзаяра оргагІа в ялккха, керда коталло яьккхай участка коллективо. Къовсам боаринабеш да тхо МалгІабик ма хулла чехкагІа караерзаяра».

Г. К. Орджоникидзена дилла а массанел кхалха баргатора Советски Союза гаьнарча мІингашка балхаш деш болча разведчикий доккхий толамаш. МалгІабик гучайоаллашехьа. Грознера мехкадаьттахой из керда район дегІайоалаяра а цунах пайда эцара а дош къоастадара в даьккье шекьо йолаш хиннача зане. 1933 шера 14 сентябре, унакцІено шийдика йоацашехьа, отпуск юкъагІа а яьккха Грозне кхаьчар Г. К. Орджоникидзе. Из вара баьхьан дар Грознески мехкадаьтта промышленность геттара воча хьала тІа хиина хилар. Кхоачашъьяйнар мехкадаьтта даккхара план. «Грознефть» тІехьаюсаш хиларо дикка халонаш уттайора беррригача халкъа боахамьа кхьалхашка.

Из хилар МалгІабика мехкадаьтта чехаш тохкараш болча а, хІаьта цар боля бокъонна байза а байзар. Эггара хьалха цига ваха волаш кхетадир цо цу районе практически лоархІам мел лакха ба, хІана аьлча бІаргадийра цунна «Грознефто» доаккхаш доле мехкадаьтта соадалар из район дегІаяргаре хьадоладе дезаш хилар. Цу дийнахьа саррахьа чаккхьанхар Г. К. Орджоникидзе «Грознефть» боахама белхаш дерий, специалистий, болхлой, хІаьта иштта Нохчийчен партийни балхахой совещани.

Совещане дийцарех пайда а нйбеш, цо къамел деш кІоаргга анализ йир цо «Грознефте» эттача гІулакха. Езача промышленноста наркомо дІадийхар керда район сихха караерзаелга. Нохчий РКИ «Грозненский рабочий» редакцеца цхьана центральни кепайоазонга гІолла укх тайпара бола тІаьхьехам бир СССР болхлошна: «МалгІабик хьалье еза беррригача мехко Советски Союза кхьча городий заводашка шийь активисташ бахитар РКИ. Цар новкъостал дир «Грознефта» заказаш ханнахьа кхоачадайта. МалгІабика цахаддаш материалаши керда оборудованин кхухьилга Іалашде. ХІара денна бІарг тІалаттар МалгІабика заказаш кхоачашдеш хиннача «Красный молот», «Красный труд» яхача грозненски заводашта а.

Масса меттера хьаахальлар МалгІабике техника, оборудовании, турбаш, гІишлон материалаш.

«МалгІабик хьалъеш берригга моаж ба» яха тІаьхьехам массанел хьалха хьаллаьцар А. М. Рябов буровой мастер волча бригада. Цуи коллективо пахалдаьккхар лаьрхІа дола письмо. Цу тІа йоахар: «1934 шера СССР йоккхагІа йолча мехкадаьтта районех цаІ а хинна дІоотта эза МалгІабик. Из теркал а деш со, бригадир Рябов, сай бригадаца цхьана МалгІабике вода. Тхо гІоргда керда район караерзаве новкъостал дара.

Из тІаьхьехам шерра хьаллаьцар Октябрьски районерча мехкадаьттахоша. МалгІабик караерзаяра сардагІбаьннача добровольций ударниший мугІарашта тІакхийтар буровой 13 бригада, 8 вышкаш ерий, 3 слесарий. Цига кхаьчар дикагІа бола буруь детта мастераш, уж бахар цига район караерзае, шоашта из гІулакх тІадилларах доккхал а деш.

Г. К Орджоникидзе приказ техачул тІехьагІа къовсам шерра баржар балхаш долаш, йиллар 24 километр йІаьха 10-дюймовй нефтепровод, токарни, слесарни, кузнечни цех а 58 станоках латта парк а йолаш йола механически мастерской, 2 пневматически молот. ВІашагІъеккар авторемонтни, электромонтажни мастерскеш. Йиллар 53 километр йІаьха лакха вольт йола электролини, 35 километр гравийни вакъаши тІонаьъаши, 40 километр бІаьха готта колея йола машинийкъ.

Цу гІирсех хилар буруь деттара балхаш шерра доврждара кІийле. Денгара-денга дукхагІа хьаьттар МалгІабике керда вышкаш. Нагахьа санна наркома приказ даллалехьа 20855 метр буруь а тоххаш ерригаш а 22 скважина лаьккха хинна яле, приказ техачул тІехьагІарча шин шера укхаза хьалйир 164 вышка, хІаьта теха буруь 170 эзар метр дар. Буруь деттара балхаш шерра даржаро йиш хилийтар мехкадаьтта даккхара темпаш шерагара шерага лакхье. Нагахьа санна 1934 шера, район промышленни разработке дІаеннача хьалхарча шера даьккха мехкадаьтта 207 эзар тонн хиннадале, 1935 шера даьккхар 817 эзар тонн дар. 1936 шера 1245 эзар тонн мехкадаьтта делар Малгобекски районо мехка, вешта аьлча, тресте дерригга доаккхаш хиннача мехкадаьттах 40 процент. Дукхьала шин шера кхаьчар «Грознефтага» хьалхагІа по доаккха мехкадаьтта лох па долийтаи сопадаьи, хІаьта 1936 шера денз мехкдаьтта доаккхилти дегІадоаладаьи бокхха мкь бола мерда промысел. Малгобекски район бокъонца Г. К Орджоникидзе сарцагІаларагІа хинна хІама дар.

Г. К. Орджоникидзе дамм новкъостал дари ВКП(б) Нохч - ГІалгІай обкомо дилла теркам тІалоаттабари баьхьан долаш вІаштІехьадаьлар «Грознефть» яхача объединене йоаккхача коллектива бокхха толам баккха, рекордно лоапача хана мехкадаьтта промысел хьаеш. ХІаьта МалгІабик бе еллар, буруь лаккача темпашта дика деттарагІа «Грознефта» кьаькача районашка шахкха а па дайнача бессо сиха. Цхьакха а мехкадаьтта промысел яцар Советски Союзе цу тайпарча халача хьалашкен ишта сихех тхьалъяь.

Промыслаца цхьана дегІа а ухар, тоа а лора болхлой поселок. Лоаццача хана хьал а даь эксплуатаце дІаделар 29 эзар квадратни метр майда йола нах чубаха пІенош. Иттдойи йола турбаш о схкаш йиллача ткъо километр йолча водопроводо хьачудера Тайпка тІара хий, баха нах дикача молача хица Іалаш а беш.

Шерагара шерага дегІа а ухар хоз а лора болхлой поселок. 1939 шера 27 августа РСФСР Лакхехьарча Совета Президиумо город Малгобек йир цунах.

Сийлаьъ - боккха даимехка тІом болабенначa хьалхарча шерашка йоагачен хьекхачен материалашца Цо Эскар Іалашдора МалгІабика мехкадаьттахоша. Царна къахьегаме нарагІдаьнача цу доккха гІулакха лакхо мах бир. 1942 шера 6 феврале СССР Лакхехьарча Совета Президиума Указагіа Ленина орден елир «Малгобекнефта» шоллагІча промыслана (хІанз цхьоалагІе).

Цу шера август чаккбоалаш фашисташа дІалаьцар МалгІабик. 1943 шера 3 январе фашисташ лелха а баьмукъаьаккхар город. Амма оккупаце доккха зе даьдар города а промыслашта а. Цхьабакъьа, бутт а балалехьа болх бе йолаелар къаьна скважинаш. Город мукъаьаккха бив бутт боалашехьа болх бе йолаелар керда скважина.

ТІом сецачул тІаьхьагІа хьадоаккха мехкадаьтта алсамдаккхара ваьхьаш лаха болабелар Малгобекера мехкадаьттахой. Мехка эггара хьалха болабелар уж 2,5—5 эзар метр кІоарга буруь детта. Цунах доккха беркат даьлар — 1959 шера 24 апреле кІоаргача разведочни скважина лакха дакал йолча мехкадаьтта низ бола фонтан техар. ТІерча меловй отложенешкара хьалхара промышленни мехкадаьтта денна скважина яр из. 1960 шера денз 1970 шерага кхачалца йолча хана 500 эзар тоннагара 6,5 миллион тоннага кхаьчар хьадоаккх мехкадаьтта.

ХІанз цхьайттьалгІча пятилетка цехкараш кхоачашдеш ба МалгІабика мехкадаьттахой. Шоай традецешта тешаме болча мехкадаьттахоша дош деннад карарча пятилетка 3 шера плана соагІа 400 тоня продукци яла.

Г. ЕРЕЩЕНКО,
ЧИНИСФ йоккхагІа йола балхахо, исторически Іилмай кандидат.

ГОРОДО—ЮРТА

Дукккача хана денз тоссадена къахьегама доттагІал да Старогрознески технологически транспоргІа управлене водителаштей республика юртбоахама къахьегамхоштеи юкъера дар. ХІара шера колхозхоша, совхоза болхлоша хьалхехьа хьувкъам чуэцача хьинаре даакъа доац транспортникаш.

Укх деношка а царна гІо де яха 28 машини шиь тракторе я. Царех 15 «Аталгинский», «Куларинский» совхозашка хьайбашта гІожа а мояша а доакъараш ІалашдеЧа болх беш я. Пхи машина города мах беча организацешка «Консерлодоовощторгера» баьцадаараш соми дІакхухьаш я, вожаш республика боахамашка тайн-тайпара монхьаш дІа-юха кхухьаш я. ХІара дийнахьа шоай балха нормаш тІехкхоачашьеш къахьегаш ба водителаш Мадиев Руслан, Данасалаев Лаьча, Эльмурзаев Аьхьмад, Урузбиев Салман, иштта кхыбараш.

ХІаьта шоаш балхара мукъаболча хана транспортникаша «Нефтяник» яхача совхоза лаьрхІа 45 тонн йол кийчъьй.

А. ТИЩЕНКО.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

Советски Союзо новкъостал ду Никарагуана юрта боахам дегІабоалабеча. Республика кхашка толаме болх беш я советски тракторащ. Советски специалисташа гІо ду юртбоахама техника ремонт еча, никарагуанцашта дІатех шоай опыт, шоашта хоар.

СУРТА ТІА: Харьковера советски специалист Иванченко Владимир никарагуански механизаторашца цхьана.

ТАСС свеш.
Г. НАДЕЖДИНА сурт.

ГІИШЛОНХОША БАЛХАШ ДЕР—ГОРОДА ЦЕНТР

Туристаш тІера ба Эрфурте ахара: из город цийса лоархІ ГДР-е эггара хозагІчарех. Юкъерча бІаьшерашка яьккхай Эрфурто из сийле. Таханарча деношка хьакхаьчай цу ханарча гІишлонех цхьалраш. Масала, Хорнгассе, 3. Из я Эрфурта эггара къаьнагІа йоза кхерех яь гІишло, цхьан хапа моттигерча университета студентий госпиталь хиннай цу чу (1392—1816 шерашка). Цхьаькха адрес а да: Аллерхайлигенштрассе, 20. 500 шу гаргга ха я цу здане. XVI бІаьшу долалуш эрфуртски гуманистий кружоко кхетачеаш сиз хиннай цу чу. Бакъда, йІаьхий, йоккхий ханаш йолаш яле а, цу гІишлонех дукхагІчар тахан а вай бІарг хьетт шоай арахьарча кулапа, сийрда басараш хьенха фасадаш хиларпа, пекаш тІарча кердача, диткъача балхашца.

Из да цар хьалха хинна кук-сибат тІехххьарча шерашка юхаметтаоттадар, города къаьнарча даькьане реконструкци е балхаш доладаьча хана. Из геттара хала гІулакх хиннадар. Хувна езаш хилар цІеной ерргга а чухьеши таханарча деной нормашка а хьашташка а хьежжа.

Эггара хьалхара цу тайпара «керда яь гІишлонаш» эрфурташта бІаргайир Ангере — города центральни торгови улицагІа. Цул шиина оагІорахьа реконструкци яь а модернизаци яь я 100 соагІа здани яр. ДІахопраш цунах хьаккетача переулках лгІар.

Ангер-м юхьит вара яц город юхаметтаоттае деча балхий. Эрфурта юкъерча даькъа тІа уж бокъонца юхаметтаоттае нах а дукха хо езз, дІахо сихагІа гІоргбалс а из болх. ХІана аьлча, тахан городаш яра гІулакх экстенсивни долча дегІадаргара интенсивни долча дегІадарга кхоачадар шбай керттера декхар лоархІ гІишлонхоша. Цу хьакъехьа, 1990 шерага кхачалца лаьрхІа йолча ГДР жилищни программа тІа бокка теркам бу комплексни а планови а модернизацеца историческа хинна дІааьтта йола города йовнъаш юхаметтаоттаяра. ЦаІ къаьнара гІишло дІалаххa йиш ян укхаза гІишлоний министерстве бокъо па елча. Нагахьа цу тайпара моттиг кийсъелча, къаьнаре гІишло дІайоаккхаш, цуи метте хьалъеш йола керда гІишло товш хила еза шийи боарамца, архитектурни кипонца ерригача кварталана а, улицана а. Цу гІулакха цхьаьца йолча цІеной деча комбинаташа моттигерча условешка хьежжа хьаю эшшаш йола цІеной вариантащ — вІашагІъехьача деталех, баьнда, ира тхоенаш а кхыйоле къаьнара атрибуташ а йолаш.

Хаттар отт хьалхашка: дезай-теш из къа хьега? ХІана аьлча, чІоагІа хала да, аьттув а бац тоттача улицашна цу тайпара балхаш де: гІишлонхошта дІа-юха берза моттиг яц, повкъа ба наькъахой, повкъа я транспорт, вІаштІехьдалац йоккхача техниках пайда эца.

Бакъда, практика хьахьекхача бесса, цу тайпара бола гІишлонаш ара пиикъ пайданегІа ба. Города юкъерча цІеношта реконструкци яра тоьа хулийт дикагІа пайда эца городерча дезача лаьттах. Цул соагІа, цу тайпара гІишлонаш яра керда участкаш ехаш, уж накъайргья юртбоахама кхашта е бенаваинта. Чуэс мехка деза йола транспорта наькъаш дахкарга, бытовой коммуникацеш ерга дІайолха расходаш: водопроводах, канализацех, газах, электрически телефонпи сарьгех. Іунал ду сфера а керда хьае езац. Цу шеддолчо вІаькегІа ю городской бюджет, дарегІа хулийт гІишлонаш ю гІулахх. Экономисташа лаьрхІачох, къаьнача квартирана йизза йола реставраци ярга 35 эзар марка йода. ХІаьта из дукха а кІезигагІа да цу тайпара боарам бола квартира керда хьаеш хилча дІадодачул.

Юкъера я экономически болча пайдал соагІа, психологически къакъсаьа а шийи совле йолаш да из гІулакх. Города юкъе бахача дукхагІчарна квартира а шийи тайпара дезала реликви санна я. Из царга хьакхьчай даьшнара, даьдашнара. Укхаза берригаш а шоайла вІашиь боаццаи ба. Укхаза дукхача хана денз хоттадена бувзамаш да маьнк йохкача тикаца, духх дохнача тикаца, хІамаш юттача цІенца, парикмахерскеца. Къаьнарча пІенца, цу чу бахараш меттел, из дагІа район йоваш, езаш мел бараш а дІаіема хул. Цу морча цІеноаш (парех дукхагІчар сакъердаме биографеш хул) хозьо город. Шийи тайпара, кхычоь тара йоацш колорит хулийт цун. Цул соагІа, пар чу бахача наьха парцара безам а хул кхача тайпара — бочагІа, хам болаш.

Эрфурта масал цхьа дац. Цу тайпара балхаш республике хІанз дукхача городашна ду: столица йолча Берлинагара лепз (шгача массеха района массови реставраци яьй) йоккха йоапача районни городашка кхачалца.

Игорь ВЛАДИМИРОВ.
(АПН).

ДОШ—ИЗ А ДА ГЕРЗ

Барбара Дикман... Из вІи дукхаиешта йовзаш я Германе Федеративни Республике. Дукха ха йоацаш а тІехьа хІара дерна телеэкрана тІа йоалар из теам бола кхалсат малхбузенгермански телевидене хьалхарча программа «Ден тема» яхача актуальни передача ведущи йолаш. Тахан из я «Штерн» яхача чІоагІа лоархІаш долча буржуазни журнала боннски бюро редактор. Дукхача професиональни группашта — зорашта, Іилманхошта, юристашта, культура дентелашта — тІехьа машар бахьани Малхбузен Германе американски ракеташ дІа ца оттайтарап доаттабеча къовсама юкъебахаб журналисташ а. «Журналисташа кхайкаду атомо нах боабергхилар» яха йолам хьа а баь Барбара Дикман яр кердача организаце кхайкарала хьалха кулгаш яздаьча шиъ бІаь сага юкъе.

«Унзере цайт» яхача газета корреспондента хаттарашта жопаш телаш, иштта аьлар цо:

— **Журналисташа кхайка ма дой атомо нах боабара [illegible] тІалатташ хилар... Фу дар хьона цу инициативана юкъе яха дагадохийтар?**

— Айса еш хинна уйлаш Сихдаь герз хьадеш хиларах, «Герз тІатохарах», вайна тІаьхьачаш мел латтачоах яьраш. Сона хетачох, Іалальмате доккха декхар латт журналисташта хьалхашка: шоай беррига низ тІабахийта беза цар хьадда дола правительствении гІозараш мехка беррига гражданий хьаштаца дІадехарашка хьежжа правительствени политика ца хийначa дардоацача оттадара. Из къаьстта лоархІаме да «герз тІатохара» гІулакх дувцаш хилча.

Вай декхар — кхерам тІалаттилга кхетадар, цуи политически тІехьалена анализ яр, цунах яздар. Цудухьа лаьрхІал из кердача инициативах дІаккета. Сона хет гхоай инициатива сай колаегашта гІо дергда аьнна шоаех хІаранена мел ялечох бола шоашта тІалатта бехктокхам кхетабе, издателашта, шеф - редактораш, къыча кулгалхошта фу хетаргда хьогІ яхаш царна бІара а ца хьежаш.

— **ТІаккха хьадда аьтча минита кхетиду Іа из деррига а?**

— Вай дукхача журналистий кортошта чу кегар боал. Инициатива массанена а гІо дергда латташ дола гІулакх кхетале а уйла бокъонца де дагалацачоа. вийх журналисташ лоархІаш вай дале, кхьбараш дІакхетабе безачоа тІаьхийта.

— **Сенах лерхІ Іа хьай политически бехктокхам?**

— Сона хет, хІанз латтача хьаддача ситуаце хьалашка. Женеве хІанз еш переговораш йолча а, «герз тІатохарах» йола дискуссеш латтача а хана, лоархІаме хургда аьнна бахача наькъа теркам переговораш барт вІашагІа ца кхеташ чакайоале хургдолчоь тІаозар. Іалальмате лоархІаме да нах цІаькха а цІаькха а дерригне уйла яра тІаьхьехар. Машара тІехьара барий болам коммунисташа болабаь а Малхбоалехьарча ахчацо хьаллоаттабеш а хилар дІахьовха дагахьа лаьрхІа кийчъяьча документацех бахача наха шу оттаде гІерташ ва ФРГ чурча гІулакхашта вола министр Циммерман. Цудухьа, заявлени ю цо, мехка сатем хилийтара демонстраци е хала хургдолча йоаккхаш чІоагІъе еза из яра йола бокъо яхаш.

Из я «низа» стратеги. Цудухьа бокъонца теша а беш дІагойта деза наха, цу тайпарча политика де лерхІам дар алхха цхьа хІама мара ца хилар — конституционни бокъонашта деазув оттадар.

Тха бехктокхам латт арахьара политика критически тахкарах, хІана аьлча пачхаьа коара йоазончаш хила йиш яц журналистех.

— **Хьо хье минита лерхІаш я ракеташ оттаяра проблеча?**

— Сона хеташ дар кхьогга а дукххача социал-демократашта хетарашца тарлуш а да. Ал лерхІ, «герз тІатохар» ца дайта йиш йолаш хІама да аьнна, хІаьта цунах адамие хІалаккхург ца хилара йола гаранти а хургья.

Американцашта аьта да ала — укхаза европейски территоре тІа «Першинг-2» а тІъамаш дола ракеташ а оттае еза. Амма ФРГ вай дахаш йола ситуаци-м къаьстта ма йий. Вай доадуя социалистически мехкашца да. Вай хьаькъалагІа хила деза вошІ кьамаш хьашташ дувцаш. Ракеташ оттаяр американцашта а боацаш вай халкъа бола кхерам ба.

ХІача укх сахьате тІема потенциал цхьатарра я. ХІаьта дуть - дукъача тайпара «герз тІадеттарах» хургдар цІаккха ца а соцаш герз хьадар да. Цо, шеко яц, планета тІарча вахара кхерамале лакхъян.

— **Машара тІехьара болам геттара боккха болам ба, дукха чубоагІа тайн-тайпара уйлаш йола нах, цу даькъе коммунисташ а...**

— ТІема духьаларча болама юкъе даакъа лоацаш бола ГКП членаш дилла а сабаре ба. Цар хьаллоацнизаш дара духьала латтарий оагІув, хІаьта демонстраци йолча хана пуритански яр санна хІана яц аьнна йола порядок а оттаю. Цудухьа Циммермана ведомства цхьаккха бахьан дац ГКП нах хьалхьебеш а низаш де гІертаи а хилара бехке е. ХІаьта коммунисташ цкъа а дерригача гІудакхашта бехке бойл. уж уралоаттагургбоацача баха гІертилга да.

— **Циммермана психологически а административни а кийчлуш ца хІана ракеташ оттаяра духьала барама гуракьа е лаьрхІа акцеш яхатохара.**

— Сона хет. Циммерманен цуи доттагІашеи цу «Йайхача гуйран» акцей вай, журналисташа, лерхІачул а чІоагІагІа уйлаш ю аьнна. Гуш даршка диллача, «ЙІайха гуйре» яІар тІа хьатІаэттай, хІанз укх сахьате дукхачеша пуи белгалонаш теркал ца йой а...

(АПН).

Социалистически мехкашкара хоамаш

БРИГАДИИ ПОДРЯДА МЕТОДАГІА

ТІа-тІа шерагІа юкъейоалаеш латт МНР бригадни подряда метод. Из караерзаяьй ахакел соагІа йолча гІишлонхой коллективашца. Даьнъе къахьегам керда организаци юкъейоалайаро енна экономически эффект башха соагІа вашцагІа йоацаш 50 миллион тугрик я. Дукхьала Дархане я боахама расчета хьалашка болх беш городерча гІишлонхоех ахаш соагІа бараш юкъебола поэтэхьа соагІа бригада.

Прогрессивни метод караерзаеш ба яйгача промышленноста предприятешка а. Массанел хьалха юкъейоаланьй из Улан - Баторерча хІамаш тегача производствени объединене коллективашa. Хьахиннарашa хьалехад, кердача система йиш хилийта хилар нтахьегама овсарле юкъера лаьрхІача 9 процент совъяикха, арахецача продукце дикалах бола хІаране бехктокхам лакхбе.

Бригадни подряда методах толаме пайда ийбу иштта лаьтагІара оахкалаш йоахача промышленносте, хин боахаме, хьу кийчъеча Монгольски профсоюзий Центральни комитетох МНР къахьегаман влапенен йолча Пачхаьалкхен комитетон чІоагІъьй из халкъа боахама дерригача доавъоша юкъебоалаярах йола положени.

(АПН).

СТОЛИЦА ТОАЛУШ ЛАТТ

Миштай кхоана хургйолча Варшава белгалонаш? 1990 шу кхачалца йолча хана польски столица дегІаахара перспективни планагІа укхаза тІакхетаргья 620 эзар квартира. Промышленни объекташ хьалъелга геттара кІезигде лаьрхІад, хІана йолаш йолча предприятешта модернизаци ергья. Шерлургья социально-бытови учреждений сеть, тоалургья транспортни сообщени, нъоастадаь аьлча, болх бе йоалургья метро хьалхара аргІа. Висла яхача додача хина шин тІий тулларгда.

ЧІоагІа теркам тІабахийтаб перспективни плана тІа баьццарча эонашта, торожанаца салоІаргдолча моттигашта. Пачхаьалкхено лораеш хургья Висла атагІенаш. Цуи йистошка хьалдергда хий цІенду гІиркаш — Нарева, Константинея Отвоцкар курортноунахцІенои зонаш, Назипокоски къамаи парк.

(АПН).

ДИКА ХЬУВКЪАМ ЧУКХАХЬАРА

Вьетнама юртабоахама производство тІатІа кІопигагІа хул Іалама мухех тийше. Дика хьувкъамаш чуэхьа гІо ду лаьтта лелаерашта ирретаце пачхаьалкхен служба. 1975 шерал тІехьагІа мехка хьалъьей йоккхий хий латта моттигаш, насосни станцеш, дукхача провинцешка яхкай магистральни моттигерен каналаш. Цар соадола хий дІадаьккхал бІаьщ эзараш гектараш хулача лаьтташ тІара, дуралах лорадаьд иттаьш эзараш гектараш доле кхаш.

Толаме дегІайоагІа хІанз ерригача республикa, чуйоагІаш дукха хІама ца эшаш пхи бІаь станци йола, гидрометеорологически служба. Вошал долча пачхаьалкхенаццe, эггара хьалха Советски Союзаца цхьана гІулакхаш леладара программа кІийлеп тІа, СРВ хьалъеш латт Іилман тохкамашта йола, стихийни хІамашта прогнозированин ю хІалзарча ханара база.

(АПН).

ВІАШИ ХЬАШТАШ ТЕРКАЛ А ДЕШ

Даим дегІаухаш латт Советски Союзеи Югославе Социалистически Федеративни Республикаи предприятешта специализации кооперированин ярах йолча йІаьхача хана лаьрхІача соглашенех еш йолча поставкай боарам. 1981—1985 шерашка цу мехка еча советски машинийи оборудованех экспорта юкъерча кооперационни продукце удельни дозало башха соагІа эшаш доацаш кхоалагІа даакъа лоацаргда, СССР еча югославски экспорте — пхьалагІа даакъа гергга.

Иштта, карарча пятилетке тайпа кІор боаллача корьерашка болх беш хургья В. И. Ленина цІерагІча Новокраматорскя машинаш ева завода марка тІалатташ йола тиъо низ бола роторни экскаватор, хІаьта шершера СССР еш йола поставкаш цар узлий комплектацка кхоачаш хургья. Комплектующи узлех хийца Волжски автомобильни заводо Югославе дІайохийтаргья цу шерашка 103 эзар «Жигули» яха легкови автомобиль.

(АПН).

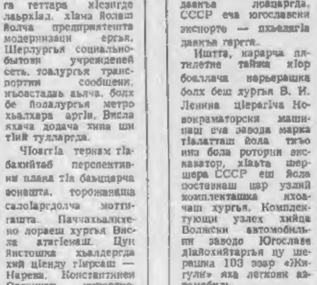

Гондураса территоре тІара Никарагуа чуухийт американска герзашца кийчъь сомосовций бандаш, хІаьта уж Іомаеш кийчъераш а Пентагонера инструкторащ ба. Сомосовций бандаш хинна ца Іеш агрессивни акцешта юкъе юкъарчал доацаш даакъа лоацаш да гондурасски эскар а.

«Тайм» яхача журнала тІара хьанийцача сурта тІа: американски инструкторащ ба герз деладе гондурасски салтий Іомабеш.

ТАСС фотохроника.

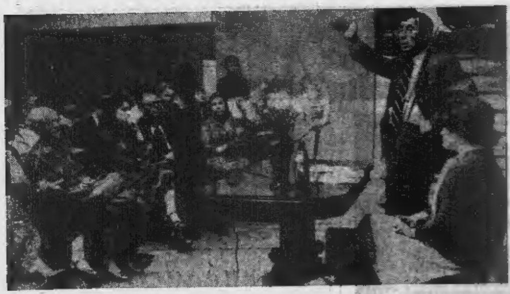

МОСКВА. Паччахьалкхен литературни музее хилар яздархочунна, Социалистически Къахьегама Турпалца, Ленински СССР а РСФСР а Паччахьалкхенийн премей лауреатаца Александр Борисович Чаковскеца вIашагIкхетара сайре (сурта тIа). «Котало» яха роман бахьан долаш СССР Паччахьалкхен премих яккхийта оттаваьа из.

Советски литература дегIадоаладеча доккхий гIуланкаш карагIдувларах, беркате общественни болх барах, ваьча дийнахьа дена кховзткъе итт шу дизарца дувзадення А. Б. Чаковскена дукха ха йоаццаш енная Ленина орден.

В. СЕВОСТЬЯНОВА сурт. ТАСС фотохроника.

«Сакъердаме дувцараш»

РЕЦЕНЗИ

Вай хана а ший лоархIам кIезигбаланза ба багахбувцам. ДоаттIача аьннача ирача дешо наха сакъердам баь ца Iеш, довзийт халкъа истори, дIаяхача замая хинна цун социальни къовсам. Къаьстта белгалдаккха деза, фольклорацара материалаш керттерча даьнъе тIехьадисачоа, зуламерчоа духьал къовсам лоаттабош, сийрдадар, вахара пайда луш дар шерра доаржадеш хилар. Из къаьстте дика хьахьокх Цагенах, цо леладаьрех долча дувцараша.

Тахая а гIалгIай фольклора ерригга материалаш гулъяь а дIаязъяь а я ала йиш йолаш дац гIулакх. Революци ялалехьа уж эрсий меттала дIаяздъь хиннай Ч. Ахриева, цхьацца болча эрсий просветителаша. Советски хана гIалгIай фольклорни материал гулъяра а кепатохаш араехецара а лоархIаме болх баьб Мальсагов Оарцхос.

Сийлахь - боккха Даймехка тIом хиллалехьа «ГIалгIай фольклор» яха сборник арахийцад яздархоша Хь.-Б. Муталиевс Х. Осмиевех.

Цхьацца болча Iилманхоша, писателаша хIаьэ а бу къамин фольклорни материалаш гулъяра а арахецара а болх. Царех да укх шера Нохч-ГIалгIай книжни издательстве арахийцача «Сакъердаме дувцараш» цIи йолча книжкаца юкъедаха Мальсагов Абос гулдь дувцараш. Бокхача лоархIеме да халкъа багахбувцамцара уж дувцараш гулдаь а дешарашта довзийта а ца Iеш, цо уж литературно тоадар.

Сенах да книжка тIара дувцараш? Вахарца нийслуш долча гIулакхех е Iаьхартенах дувцарех уж хиларах. ХIара дувцаро, хIара фаьлго бахьду къахьегама саг бакъдолчунга, нийсачунга кхача гIерташ хилар, харцонна из духьала хилар. Къаьстта белгалдаха мегаргдолаш да аьнна хет моллаша, кхычар леладеча харцахьарча, зуламеча гIулакхашта сага уйла духьалйоахаш дола дувцараш.

Ховш ма хиллара, гIалгIай багахбувцама юкъе лоархIам болаш моттиг дIалоац Цагенах, цо леладаьчарех долча дувцараша. Ховш да, Цаген халкъо шийгара дагалаьца мифически персонаж йолга. Цудухьа кхетадеш да цун цIерацa дувзадення мел дола дувцар, легенда, фаьлг халкъо шийгара дагалаьца хилар.

Сакъердаме а чулоацам хIоарга болаш а хиллацa белгала да сборника юкъедаха «Цаген маьждиге вахар», «Ма хала хинна хургда-кх», «Молла шоллагIа саг йоалаяр», «Моллага даь хаттар», «Моллаца дагавалар», «ТIакхха-м хIама дац хьона», «Иштта а гоття я» яха а кхыдола а дувцараш. Цар керттера турпал Цаген ва. Цунга гIолла вайна гу моллай сутарал, динах тешаш нах Iехабь а шоай хьал тоаде, рузкъа Iоаде гIерташ хилар. Бакъда, меттахьа, доаггIача оалаш долча ирача дешаца, Iоттарца Цагена хов харцо гучаяккха, деша хоадам бе. Из бакъдара вай укказа доаладергда нийнка тIара «Хьужаре хинна» яха воацца цхьа дувцар:

«Дас хьужаре деша дIавешнав Цаген.

— Ше даьча хьинoех саг бокъонца дег тIара дехке ваьнавале, къахетаме волча дала ше аьнна да, гешттдергда аз цунна, — яхаш, хьехар деш хиннад молла шийна мутаIаламашта.

Юххера а хьехараш даь ваьначул тIехьагIа, ше дийцар мутаIаламашца мел дика кхетадаьд хьажа лаьрхIача молла хаьттад Цагенага:

— Фу де деза, Цаген, дала шийна къинтIера ваккхара?

— Къинош долаш хила веза-кх, — аьхад Цагена. — Уж доацаш хилча-м, къинтIера воалийта а мича хургда цун!»

Укказа Цагенага гIолла вайна гу дика дьыша дувнача фаьлтех халиъ тешаш ца хилар, дика накъаш шоай аьттув хургболчахьа дерзаде гIерташ уж хилар.

Халача, цхьаькха бокъо ца яннача паччахьа хана къахьегама саг паргIатонга кхача гIертарга вайна гойташ дола дувцараш дукха да сборника тIа. Цар къаьгта хьахьокх хьал долчар, дика керте латтараша къахьегамхошка ена цало, цар леладь харцо, цуцца къахьегамхоша лоаттабаь къовсам. Из тера бе а делла лелабьбаш, бакъда, цул кIезигагIа низ болаш хинна дац доаттIача оалаш дола кра дош.

Кхоавткъеа кхал шера паччахьа чулаьттав цхьа саг. Хьаьнала гIулакх дарал совгIа, хIара Iура кхийтта боагIача малхаца хьал а гIерташ, даьлагара моаршал а, иштта кхы дика мел дар а дехаш хьинад по паччахьа. Иштта, цхьа Iуйрийна ше даьлагара вехаш воагIача къеча саго набарх сомаваккхарах ца хьалъоала аьнна паьрхIад паччахьа. Бакъда, цун маькарлого а хьакхал долаш хилaро а цох кIалхарвоакх миска саг. Цуна оарцагIдьахкеча къахьегама адамаша паччахьа дIавоакхь. Иштта бакъдолчо ашаду харцдар.

Ховш ма хиллара, багахбувцамцарча дувцараша, легендаша къаьгта довзийт халкъа истори, цун материальни хьал, социальни лоаттам, вешта аьлча, карарчун, тахан долаш долчун бизза хам бара довза дезаш да халкъа дIадаха истори. Цудухьа бокхача лоархIаме болх ба халкъа уж дувцараш гулдеш литературни тоадеш Мальсагов Абос баьр. Бакъда, книжка тIа нийслу цхьадола кхоачамбоацараш. Масала, цхьадола дувцараш ледара да, мотт шаьра боацаш моттигаш а нийслу.

Иштта цхьаькха жаIван доацаш хеталу «Шаькха токе» яха дувцар. Духьала кхийттача ца воаэача саго гIадя теха купчечув топпара пхьегIаш йохаю. Цун бахьан е из сенна эшаш да кхетаде йиш яц дувцар дийшача. Дувцареш а доацеш, кинаш дархIа мегаргдолаш да «ВаравIарзо аьннар», «Цо а са мухь лаьгIбергбаш» яхараш, иштта кхыдараш.

Бакъда, цу кхоачамбоацараша лаьрйащ цу книжка лоархIам. Шеко а йоацаш ала доагIа, халкъа культура йоазара доккха ма Iаш долаш гIулакх да Мальсагов Абос даьр.

ВЕДЗИЖЕВ Ахмад, кадархо.

МЕТТАШ ТОХКАШ БА IИЛМАНХОЙ

ИБЕРИЙСКО-КАВКАЗСКИ МЕТТАШ ТАХКАРА ХЕТАЯЬЧА IИЛМАЙ СЕССЕРА

Укх деношка Л. Н. Толстой цIерагIча Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен университете шийна болх дIабийнлар иберийско-кавказски метташ историко-сравнительни оагIораьара Iомадарах йолча иттлагIча регионални Iилман сесса. «Диалектий лексически лоаттами иберийско - кавказски меттай диалектни словараш кийчдари» яхача проблемаьта хетаяь яр из. Сесси хьа е аллаш къамаьл дир исторе, социологен филологен Нохч-ГIалгIай института директоро Н. К. Байбулатова. Эггара хьалха цо моаршал хаьттар Грузински ССР Iилмай Академе академик, профессор К. В. Ломтатидзе керте а йолаш сесса доахье лаца ениче делегацега. Грузински ССР Iилман Академе языкознание института мах баь аргвоацаш гIо ду вай республика мотт тохкаш бола лакхара специалисташ Iилманхой кийчбеш. Иштта гIо деш я вай республикана Дагестанера Iилман учреждениеш а, цун дола тешаш да дукхача вай махкахоша цига филологически Iилмай доктораьа кандидатий диссертацешта защита яь хилар. Дагестанера баьтха бар сесса доакъа лоацаш хинна нийсса аьам хIана бац аьнна Iилманхой.

ХIаьта Москвера делегацена керта леттар филологически Iилмай доктор Ю. Д. Дешериев. Из къаьстта воккха хьехамча ва, хIанз вай республикера итташ языковедаш Iомабеннаб цунгара, шийгозал, знанеш хIанз а царна дIалуш хьаоагIа Дешериев.

Иштта, иттлагIча регионални сессеца юкъе даькъа лоацаш хилар КПСС Нохч-ГIалгIай обкома Iилмани дешара заведенейн отдела заведующи Р. Н. Тимошенко.

Дош лу Л. Н. Толстой цIерагIча Нохч - ГIалгIай паччахьалкхен университета ректора, профессоро М. П. Павловна. Цо Iодеш Грузински ССР Iилман Академе академикха А. С. Чикобава «Нохч-ГIалгIай Iилман заслуженни деятельх яха цIи яларх дола Нохч-ГIалгIай Лакхехьарча Совета Президиума Указ. Чикобава из сийлен цIи ялар шийна баьвнаш доаш да: цо доккха даькъа лаьцад, лаца а воац филологи дагIакхувлача даькъе. ХIаьта сесса ер йиш йоацаш вистар из цхьаьцце баьвнаш нийсдалара.

Хьалхара доклад е дош лу Нохч - ГIалгIай исторе, социологе, филологе Iилма-тохкама института меттай сектора заведующина И. Оздоевна. Нахски меттай диалектологе хьахьах дувцаш цо белгалдиьнгар:

— Дукха ха хьалхе дена языковедий теркам тIеозаш хиннад шоаьта нохчий, гIалгIай, бацбийски метташ. Вайна ховш да Услара уж метташ тохкам болх баьлга, Чикобава теркам тIеозаьа уж долга, хьача вай мехкарча. ДIаьзол эрахьарча Iилманхоша уж доаьзаш болх баьлга. ХIаьта укх тIехьарча ткъаь пхь шера нахски меттай белгалонаш тохкаш кийч а даь араденнад массехк монографи, словараш, статьяш, меттаца дувзадення дешаш доашхаш защита яьй доктора, докторалле кандидата диссертацешта. Даьча белгалайте юкъа белгалъяха ева филологически Iилмай докторий Ю. Д. Дешериева, К. З. Чокаева хьалъ монографеш, доктораеле кандидат йолча Ф. Г. Оздоевай «Метта служебни къамаьле доакъой исторически характеристика» яха болх, ала деза из дош хайра техке доацаш хиларах.

Культурни события а хинна дIаэттар нохчийи гIалгIайн вазаре 1978 шера «Эрсий-нохчийн», 1980 шера «Эрсий-гIалгIай» словараш арадалар, церна юкъа да шоэтнъе зэар дош. Цу тайпара доккха словараш зинадац хьаха.

Къаьстте лоархIам болаш хIама да метта диалекташ Iомаяр. Уж Iоца ца ала хьалхе йиш яц метта фонетико-морфологически белгалонаш. Цудухьа лоархIаме да уж гучайоахаш, хьеш бола бар. Вайнахьа метташца нийслуш йола говораш, диалекташ ахьэц, тохкаш 30-ча шерашка болх баьб З. К. Мальсагова, цул тIехьагIа Д. Д. Мальсагова.

Иштта укх тIехьарча итт шера цу лостамагIа даьча балхашта юкъе лоархIаме моттиг дIалаьцай филологически Iилмай доктора, профессора И. А. Арсаханова язъяьча «Нохчий диалектологи» яхача монографе, цу тIа белгалъьязай эрриге говораш. Иштта лоархIаме балхаш даьд профессора И. Ю. Алироева («Кистински диалект»), А. Д. Тимаева («Шатоевски диалект»), кхычар.

ХIара шера дукха материал гулъю университета студенташа диалектически практикех болча юкъа, дукхагIча даькъе из материал пайда ца эцаш юс, цох Iоаггiаме тайпара пайда эца беза. Цул совгIа, цу тайпара материал гулъяра юкъе оаш беза хоттамашра хьехархой. Диалектологи Iомаяча даькъе цхьацца толамаш дадалд, хIаьта из бола беча, специалисташ кийчбеча доккха гIо даьча Грузински ССР Iилман Академе языкознание институте доккха бярнал ала доагIа.

Шийн къамаьла чекхдоалаш И. Оздоева сесса доакъашхой тешабир республика языковедаша шоашта хьалхашка латта дехараш кхоачашдергхилярах.

Цул тIехьагIа Грузински ССР Iилмай Академе академика А. С. Чикобава доклад йийшир цу академе хIацагIволча Iилман болхлочо В. И. Кикилешвилe. ДукхагIча даькъе цу тIа белгалъяьхар диалекташтен литературни меттах юкъара башхалонаш.

Литературни мотт цаI мара хила йиш яц, хIаьта диалекташ массехк тул. Цудухьа литературни мотт бIаьзагIа хул лоархIамегIа йола цхьа диалект ларде эцарца. Ерригга диалекташ юкъеузаргIоацаш литературни мотт лорабар-керттера дош, из дош дашха ца даьшхача литературни нормаш цаIаш хилийта йиш яц.

«Гуржий метта диалекташ Iомаяр малагIча хьала тIа даьха» доклад йир Грузински ССР Iилмай Академе академика Ш. В. Дзидзигура. Цо дийцар гуржий метта диалекташ кхиар шираче замам чукх е гучадаьнкха хиларах, уж хьахилара бахьанех. Гуржий диалектологех йош бола болх юкхьанца дениз массехк лостамах дIабола баьб: хIоаргa е масса оагIув чупоацеш а диалекташ Iомаяр, уж гулъяр; карттар; цхьайолча диалектаьта характеристика яр; словараш оттадар; художественни произведений персонажий мотт тахкар; диалекташ хьахилара юкъара бахьанаш тахкар. Цу даькъе тIехдика толамаш даьхад. ХIанз оттадаш да гуржий метта диалектологически атлас.

Иштта диалектий къисапаш, белгалонаш юкъаш къамаьлаш дир Дагестанерча филологически Iилмай доктора, профессора Г. Б. Муркелински, Майкоперча филологически Iилмай доктора З. У. Блягоза, Грознерча филологически Iилмай доктора, профессора И. Ю. Алироева.

Цул тIехьагIа сесса доакъашхоша шоай болх дIахобизьар метташка хьежжа пхи секцене бекъа а бенна. ХIаьта сесси чакхйоалаш секцешка баьча балха отчеташ а еш рекомендацеш тIайийцар.

Дикка дар ютаргья аьнна хет иттлагIча регионални сессе меттай диалекташ Iомаеча даькъе болх кхы тIа а тоабара.

С. АРЧАКОВ.

Редактора зам. М. М. ХАМХОЕВ.

КУЛЬТУРА ХОАМАШ

«ВАХАРА БОС»

Укх денощка Нохч-ГIалгIай книжни издательстве кепа а теха арадоал къонача поэта Арчаков Сале «Вахара бос» яха керда поэтически книжка. Из автора шоллагIа сборник да. Автора шийн стихашка хестер хьамсара Даьхе, наха юкъара хоза гIулакхаш, вахар, Iалам, кхалсагацара безам бе.

ДукхагIча даькъе къоначa автора книжка юкъелха керда стихаш кхалсагах а кхалсагах - наьнах, кхалсагах-йищех, кхалсагах-езарах. Царца дувзаду по вахарца мел дола дIайахадар, хозадар, хьамсарагIдар. Вешта, кхалсаг я а я хоза мел доачун нана.

«Вахара бос» аьнна цIа тиллара бахьан да из цIи йолаш стихотворения сборника юкъе хилар. Ши бос ба йоаз Арчакова шийн вахара — сийрден баьден. Сийрда бос — вахагара гIозал, баьде бос — нахха гIайгIа. Из кIоарга маIан долаш, нах беваш, царех дог лазаш аьнна да.

Кастта деша торо хургья шун къонача автора керда стихай сборник.

ГОВЗАЛ ШАЬРЪЕШ БА

Л. Н. Толстой цIерагIча Нохч-ГIалгIай паччахьалкхев университета пхелагIча курса студенташа укх деношка дIайолаьй шоай педагогически практика. Вай республика тайп-тайпарча районашкарча школашка шоай знанеш мишттай хьожаш, шоашта ховр берашта дIалуш хургба уж шин бетта.

Масала, филологически факультета къамаи отделене вешаш вола 17 саг шоай практика дIахьош ва Малгобекски, Назрановски районий школашка. ХIаьта цига уж ахы тIа дикагIа Iомалу эрсий меттах, литературах, йола урокаш кийчъе, методически пособенеш болх бе, тайп-тайпара кхетам балара мероприятеш кийчъеча дакъа лаца.

— Цу тайпарча практика дика кийчу хьехархочун балхага, берий уйлаш, оамалаш йовзаш хиларга, вешта аьлча, из ба оаха педагогически болха боаккхаш бола хьалхара гIа, — йоах № 1 йолча Назранерча юкъерча школе практиках волча М. Барахоева, цу тайпара уйла йолаш ба № 4 йолча юкъерча школе практика дIахьош бола Х. Нальгиева, М. Гиреева.

Дукха доаьарда хургболча хьехархоша практикаа болча шин бетта.

А. ОСМАНОВ.

ХАБАРОВСКИ КРАЙ. Николаевск-на-Амуре яхача городера «Орбита» яха станци.

Из бахьан долаш городе а цунна йистерча юрташка а бахача наьха торо я Центральни телевидене передачаш хьежа.

В. ТАРАБАЩУКА сурт. ТАСС фотохроника.

ЛОАРХIАМЕ ГIИШЛО ХЬАЛЪЕЧА

БЕХК ДIАТIА-ХЬАТIА А ЦА БЕХКАШ...

Ер яхьагIа шу да г. Назране Нохч - ГIалгIай гIишлон управленена чуйоагIача № 155 йолча дIа-юта лелача механизированни колонна коллективо йоккха больнични комплекс хьалъе йолаь. Из хьалъяь ялхча 600 саг дийнахьа тIаэца йиш хургйолча поликлиникен 250 унахочоа лаьрхIа маьнги оттабе йиш йола больницеи хургья цу комплекса чуйоагIаш. Цунна уллув хьалдеш да лабораторена, кхача кийчбара, кхыдола гIоина лаьрхIа гIирсаш.

Мишта лел шигара балхаш? Декъал тIехьагIа дирь сахьат даьнна ха яр со цига нийсвеннар. Укхаза бар керттера специалисташ, КПСС Назрановски райкома бехктохкаме болхлой, районни больница керттера лор М. Котиев, участка начальник Евлоев Мовсар, кхыба- [illegible]

ТIехьарчунга ду аз хаттар:

— Больнични комплекс укх шера эксплуатаце дIаяла езаш ма дий шо, из де вIаштIехьдаргдий?

— Укх гIишлон сметни мах 2 миллион 807 эзар сом ба, хIаьта укх шера 1 миллион 100 эзар сома балхаш де дезаш да тхо, — йоах Евлоева. — бакъда, цхьоалагIча сентябрга кхоачаш оаха даь балхаш 800 эзар сома маьха мара дац. Цхьаьца кхоачамбоацараш нийсденнадеце хIанзле хьалъяь яьнна хурьяр гIишло, — яхаш бехказа вувл [illegible].

Цхьаькха а да укхаза белгалдаккха дезаш: Евлоев Мовсара яхачух аккордно-премиальни хьисапе болх бу комплексни бригадаша. Цхьабакъда, цхьаьна бригадирага яцар цу тайпара боах бара тешаш дешт йола наряд.

ХIанэ отделочни балхаш деш латт больнични комплексе. Цига дика болх бу Мержоева Марема, Галаева Мотис, Харсиев Мухьмада кулгалдеча комплексни бригадаша.

Отделочни балхаш деш латте а «Кавэлектромонтаж», «Каввентляцияь» яхача трестий коллективаш кхьакха хIама даьдац хIанэалца. 29 августе «Кавсантехмонтаж» яхача трестера ваьа болх беш 6 саг мара вацар цига. Уж а норта болабу малар менна хиларех шоеш хьадуварк леладери фуд хоош бе- [illegible]

СССР хьаль 60 шу дузаш из гIишло эксплуатаце дIалургья аьнна социалистически декхар тIайийцадар ПМК-155. ХIаьта хIанз мо мара цар шоай дош кхоачаш ца дой гIулакх наьха санна таьна дарга.

Хьожаргда вай хьалъетта яьнна корпусаш малагIча хьале я. Цхьацайолча рамента мара кизгаш ца токарах помещенеша массе оагIорахьара мух чухьекх. Цудухьа болх беш бола отделочникаш каст-каста цамогаш хул. ХIаьта шин шу хьалха керттерча корпуса тIахла чура тхов хIанзале ладер чуухаш ба.

Къахьегамех производственни дисциплина во хIалбарах 150 гIишлонхо эшаш латт из лоархIаме объект. Дисциплина мича хургья, из гIишло хьалъеш латтача укх ялх шера участка ялх начальник хувцаденна хилча!

— ХIара шоатта дийнахьа ер гIишло сихагIа хьалъяь яккхара тхоай больницера медицински болхлой гIо де ухийт оаха, — йоах районни больница керттерча лора М. Котиева. — Цхьабакъда, акхар-м наггахьа мара шоатта дийнахьа болх бац.

ЧIоагIа эшаш я наьсархошта керда больница. ХIана аьлча, хIанз йолаш йоацун из ахачаа бахача наьха хьашташ кхоачашде. Цудухьа Грозне, Орджоникидзе дарба дайта аха безаш хул наьсархой.

А. САГОВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

15 СЕНТЯБРЬ

17.25 — Даймехкента лоархIа. Кинопрограмма.

18.25 — Нохч-ГIалгIайче — нахски мохк. «Хьуметьлага хьежа ийша иц».

18.55 — «Объектив» боли бу».

19.10 — «Нохч-ГIалгIайче гIолла».

19.30 — «Зламаш» (гIалгIай мет.).

16 СЕНТЯБРЬ

17.00 — Документальни фильм.

17.45 — Концерт.

18.15 — «Гуртамаш».

18.40 — «Нохч-ГIалгIайче гIолла».

19.00 — «Искусства дуьне тIа» (нохч. мет.).

19.25 — Кердача дакхарий йоарам тIа йолаша бош идеологически болх.

РАДИО

15 СЕНТЯБРЬ

6.40 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гIалгIай меттала).

6.55 — Хоамаш. Хаоттамаш бола хоам.

8.15 — «Грозненский рабочий», «Комсомольское племя» газетий обзор.

8.25 — «Сердало» газета обзор.

8.30 — Передачий программа (эрсийн гIалгIайн меттала).

8.35 — Ашараш.

8.40 — «Кегъара передачи лорача». Радиожурнал (эрсий меттала).

11.15 — КПСС ЦК июньски (1983 ш.) Пленума сецамаш кхоачашде. Партийни организацей керттера декхар — советски саг кхетамца кхевар. Беседа (нохчий меттала).

11.30 — Бригадни подряд балха юкъе я. «Союзавтоматстромера» ю передача (эрсий меттала).

11.45 — Бекарешка къамий мукъамаш. Чувашски ашараш (гIалгIай мет.).

13.15 — Ашараш.

17.15 — Передачий программа. Хаоттамах бола хоам.

17.16 — «Патриот» яха радиожурнал (нохчий меттала).

17.31 — Халкъа ашараш (нохчий мет.).

18.00 — Керда хоамаш (эрсий, гIалгIай меттала).

18.20 — Юрт: гIуланкхаш проблемаш (гIалгIай меттала).

18.40 — «Атеист» радиожурнал.

УКВ

19.00 — «Ашарех, мукъамех даьца». Композитор Т. Хренников.

19.50 — «Иштта гучаьнар къайле». Ж. Мальсагова дувцар.

19.28 — Ш. Рашидова дешах даьха иллеш.

16 СЕНТЯБРЬ

6.40 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гIалгIай меттала).

6.55 — Хоамаш. Хаоттамах бола хоам (эрсий меттала).

8.15 — «Грозненский рабочий» газета обзор.

8.25 — «Ленинан некъ» газета обзор.

8.30 — Передачий программа (эрсий, нохчий меттала).

8.35 — Моттигерча композиторий иллеш (нохчий мет.).

11.10 — «Хаоттамаш производстве» (эрсий мет.).

11.30 — «Хаитта багахбувцам». Литературни передача (гIалгIай мет.).

11.45 — БоккхагIчарна берах лаьцаш! «Шун цIагIара газета, книжка», Беседа (эрсий мет.).

13.15 — «Коммунист». Радиочани (нохчий мет.).

13.35 — Реклама.

17.15 — Передачий программа. Хаоттамах бола хоам.

17.16 — ДеттагIий вазаш.

17.31 — «Ше сийгаш» (гIалгIай мет.).

18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гIалгIай меттала).

18.30 — «Юртара вахар» (эрсий мет.).

18.40 — «Болхлой вахар». Радиогазета (гIалгIай мет.).

19.00 — В. Терентьев «Ирза кхера». Оперетта мотташ.

19.07 — А. Мальсагова юмористически дувцараш.

19.25 — Нохч-ГIалгIай композиторий иллеши ашараш.

ДЕША ДУВЛА!

Нохч-ГIалгIай гIишлон управлене декнера комбинате деша нах дIаэцаш хиларах хоам бу

укх тайпара говзалаш Iомаергйолаш:

5 бетта йолча дийнахьара курсашка: стреловой кранаш, башенни кранай машинисташ, экскаваторщикаш, бульдозеристаш, каменщикаш, газоэлектросварщикаш, штукатураш-маляраш.

4 бетта йолча слесараш-сантехникаш [redacted] хургйолча курсашка.

3 бетта йолча плиточникаш-облицовщикаш Iомабеш хургйолча курсашка.

2 бетта йолча автомобильни кранай машинисташ кийчбеш хургйолча курсашка, «С» яхача категорегIча водителя удостоверени а дIалуш.

Занятеш йолалу 1983 шера 20 октябре.

Ца кхетар хатта бaха нах балхаша дIаувттабара йолча бюро, укх адресагIа: г. Грозный, [redacted] проспект, 22.

БАХАЧА НАЬХА ТЕРКАМГА!

1982 шера 8 январерча «Город Грозне бахача наха рациональни а кхом беш а цIагIа йоагаеча газах пайда эцара даькъе хIара шера керттера хьадехарий хьакъехьарча» Грозненски горисполкома № 3 йолча решенега хьежжа «Грозгоргаз» ЭПУ хьалхадоахк Iалама газ йоагаеш бола баха нах гаргтарча хана кораш, наIараш, верандаш, арахьара теплопроводаш йIоахье декхарийла болга. Из деча хана газах рациональни пайда эцара, сеташка гIолла из дIаекъара, хIаьта иштта пийлачь хана газах пайда эцаш кхерамале Iалашъяра вIалаа а бокъо лац гаражаш, теплицаш, хьайбаш чудоахкаду помещенеш йIоахьяра газах пайда ийбе, хIаьта иштта цIеношт дIоахдара газови канфорочни плиткаш летае а.

Цу тайпарча бокъонех болх беш йоаца бахача наьха цIеношка латта газови оборудовани газови сетех дIахоадаергья цу хьакъехьа хьалхагIа цхьанкха хоам а ца беш.

«Грозгоргаз» яха ЭПУ.

ДIАХЬОШ ДА 1984 ШЕРА «СЕРДАЛО» ГАЗЕТА ЯЗЛУПГА

Газет яздаре шаь шера — 4 сом 8 кепик, эх шера — 2 сом 4 кепик.

Газет язду «Союзпечать» ерригача отделенешка, агентствашка, общественни уполномоченнешка.

Хаоттам

Тахан республике гIоллей Грознея хувцалуш моржаш а йолаш, йоачан а йоацаш, малхбоалехьара секунде 3—8 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилен фегара температура республике 22—24, Грозне 20—25 градус йIовхал йолаш хилен тарлу.

Кхоана моржаш а йолаш, йоачан а йоацаш, дохх а доаллаш, тайп-тайпарча оагIорашкахьара секунде 3—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилен фегара температура бийсана 9 — 14, дийнахьа 19—24 градус йIовхал йолаш хилен тарлу.

МЕТЕОСТАНЦИ.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковски, ул. 92. Телефонаш: редактора — 2-45-57; редактора заместитела — 2-85-07; декъаташхойна секретаре — 2-84-88; отделаш: партийни вахара — 2-54-04; промышленностех транспортех — 2-85-01; юрта бахамa — 2-47-84; культуре — 2-64-75; кехатий — 2-85-64; корректоре — 2-88-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 2-45-57; заместителя редактора — 2-85-07; ответственного секретаря — 2-84-88; отделов: партийной жизни — 2-54-04; промышленности и транспорта — 2-85-01; сельского хозяйства — 2-47-84; культуры — 2-64-75; писем — 2-85-64; корректорская — 2-88-88.

Газет арадувл шинарен, ерен, шоаттен деношка

СФ00276. «Грозненский рабочий» издательство типографи, Маяковски, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 4519.